3-2

Poona Oriental Series No. 86

श्रीबिल्हणकविकृता

चौरपञ्चाशिका

CAURAPAÑCĀŚIKĀ

AN INDIAN LOVE LAMENT

OF

BILHAṆA KAVI

Critically edited with Introduction, Notes, Translation and Appendices

BY

S. N. TADPATRIKAR, M.A.

ORIENTAL BOOK AGENCY
POONA 2.
1966

Price Rs. [illegible] 1 0

151 =
1·50
0·75

Poona Oriental Series No. 86

श्रीबिल्हणकविकृता

चौरपञ्चाशिका

CAURAPAÑCĀŚIKĀ

AN INDIAN LOVE LAMENT

OF

BILHAṆA KAVI

Critically edited with Introduction, Notes, Translation and Appendices

BY

S. N. TADPATRIKAR, M.A.

ORIENTAL BOOK AGENCY
POONA 2.

1966

SECOND EDITION
1966
Price Rs.15·00

Printed by :—S. R. Sardesai, B.A., LL.B.,
Veda Vidya Mudranalaya, 41 Budhwar Peth, Poona 2.

Published by :—Shri K. R. Sardesai, B. SC. (HONS.)
Proprietor, Oriental Book Agency, 15 Shukrawar, Poona 2.

CONTENTS

INTRODUCTION

It is now full twenty years that my attention was first drawn to this small but beautiful poem of Bilhaṇa. A Gujrathi edition bearing the title शशिकळा अने चौरपंचाशिका by Mr. Nagardas E. Patel containing, besides a short introduction, an English rendering, in verse, by Sir Edwin Arnold, as also another in Gujrati verse, and a Guj. translation to add, with some illustrations, was lying on the table of my friend Sri Yajnik, Editor, Gujrati Chitramaya Jagat, and going over it cursorily, I thought of looking further into details about this poem. A few months' labour was sufficient for me, to finish the preliminary study, and I wrote a small article about this poem ; it was published in the October 1927 issue of the Annals of the Bhandarkar Institute; I had also planned an edition of this poem to be brought out soon ; but it is only now that my work is going to see the light of day.

So, to begin with, Aufrecht, who, in his Catalogus Catalogorum, has the following entry : चौरीसुरतपञ्चाशिका, usually called चौरपञ्चशिका, also बिल्हण पंचा०, and शशिकलापञ्चाशिका, Kavya by Bilhaṇa; and under बिल्हण we have : son of जेष्ठकलश, son of राजकलश, son of मुक्तिकलश, brother of इष्टराम, and आनन्द, lived inthe middle of the eleventh century. He is mentioned in राजतरङ्गिणी, VII 938. He is stated to be author of कर्णसुदरी नाटक, चौरीसुरतपञ्चशिका.बिल्हणचरित विक्रमाङ्कचरित and बिल्हणीय काव्य this last being mentioned by Oppert. Some of his verses are quordd in शार्ङ्गधरपद्धति.

Of these works of Bilhaṇa, the drama कर्णसुन्दरी was published in Kāvyanmālā, while the poem विक्रमाङ्कचरित was edited by Dr. Buhler and published in the Bombay Sanskrit Sertes. of the remaining, the पञ्चाशिका with its different *pre*-fixes is the one which has appeared in many popular editions; while बिल्हणचरित and बिल्हणीय काव्य seem to be identical, and appear in this edition of ours, in two different versions in the Appendices 1 and 2, under the title पूर्वपीठिका which gives the Northern version (1), and बिल्हणचरितपूर्वपञ्चाशत् which gives the .Southern version (2) of the life of the poet, which forms the background of the पञ्चाशिका.

An examination of the Mss. material in the Govt. Mss. Library deposited in the Bhandarkar Institute, and elsewhere, reveals the fact that this small piece of 50 verses, is found in three recensions, and, strange to say that, a comparison of this shows us that only five verses are found to be common to all the three! These are Sl. numbers 1, 2, 11, 12, and the last 50, according to the N. recension given by us here as the main text which is the one followed by at least one of the commentators, of which Aufrecht mentions four: गणपती, महेश्वरपण्डित, रामतकवागीश and राधाकृष्ण. Ms. No. $\frac{437}{1884-87}$ has the com. by गणपति, son of रामोपाध्याय and the Com. itself is named विलासिजनचित्तकैरवचन्द्रिका. The Kasmiri Recension is presented in Sarada characters in Ms. No. $\frac{127}{1875-6}$ which was kindly read and copied into Nagari characters for me, by my late lamented friend Pandit Shankar shastri Bhilawadikar, Head Shastri in the Mahabharata Dept. of our Instt. This Kasmiri text was first printed in Germany as early as 1886. A copy of the Southern text was made from Ms. No. D 5775 of the Govt, Mss. Library at Madras, and this I have used for the present edition. This Southern Recension is divided into two parts: the पूर्वपञ्चाशत् consists of the 100 slokas given in App. 2, and 4 slokas of the main पञ्चाशिका text; then comes the उत्तरपञ्चाशत् beginning with अद्यपि तां कनक० the first sloka of our text, and ending with some additional slokas as given last in App. 4. Curiously enough, Ms. No. $\frac{436}{1884-87}$ of the Govt. Library at the Bhandarkar Institute, contains, besides the विल्हणचरित in its Northern version, a long text of 90 stanzas and this contains a mixture of all the three Recensions! This last Ms. is dated 1703 (? V.) śaka.

The sentiment of Eros has a universally wide appeal which is mainly responsible for the growth of these three distinct recensions, round a tiny nucleus of five stanzas only! The authorship as also the story attaching to this poem, both have been looked upon as doubtful by critics, and yet we think, the general reader would find the whole material presented in this edition as greatly

interesting. It may be a mere fiction or it may be all true history; let us look at it fro n this great distance of time as mere interested students, and see what we find there, in all its details.

To start with, the two versions of the poet's romance recorded in App. I and II, give—if we leave off the proper names,—the the same story : that the poet was appointed tutor to the princess, and the two subsequently indulged—in secret—in sports of love; these were reported to the king, the father, who, in his rage, sent the poet to be hanged as a mean culprit; the poet then goes on to recite in his beautiful strain, the pleasures that he enjoyed in the company of the princess, who, too, in her turn was bemoaning the separation from her lover, so that ultimately the father yields to the tender feelings of his heart, and brings about a re-union of the lovers.—Now this romance, in the eyes of merciless critics has been thrown to the winds! See, first, what Dr. Bühler in his in-introduction to विक्रमाङ्कचरित says: "There was, no doubt, a चापोत्कट King of Anhilvad, called वीरसिंह; but he died in 920 A.D one hundred years before Bilhana's real date... Besides the Mss. existing in Karnāṭa country give different names for the King and daughter : मदनाभिराम, and यामिनीपुर्णतिलका, who lived in लक्ष्मीमंदिर, the capital of पञ्चालदेश. Moreover, an identical anecdote is told of another poet चौर to whom also in some Mss. the whole पञ्चाशिका is ascribed. Finally, in Bilhana's own account of his life—given in the 18th canto of विक्रमाङ्कचरित, no mention of the story is made.' Futther on, we have, "Bilhsṇa left his country between 1062–65 and wrote the poem Vikramāṅka—at an advanced age about 1085," and his travels and literary activity fall in the third and fourth quarters of the eleventh century..."

Next let us consult another critic, Keith, who, in his "Classical Sanskrit Literature" at p. 120 says, "Of purely erotic type is the चौरपञ्चाशिका, which is certainly by Bilhaṇa, author of Vikramacarita. There is, of course, no truth in the picturesque tradition which alleges that the poet contracted a secret union with a King's daughter, was captured and condemned to die, but won the heart of the sovereign by his touching verses, uttered as he was led to execution, in which he recalls the joys of the love that had been. It is highly probable that there is no personal experience at all, in

these lines whose warmth of feslings undoubtedly degenerates into license."

Even this authorship of the पञ्चाशिका is further made doubtful. Durgashankar K. Shastri has put forth a statement that the पञ्चाशिका is a fabrication, and *not*, at any rate, by the famous विद्यापति बिल्हण of Kashmir and in support of his argument, he has found a Ms. of चौरपञ्चाशिका which has at the end, the following śloka:

श्रीमद्विक्रमधीरराजकुमुदः चन्द्रप्रकाशकृतः ।
भूतं वेदयुगं च चन्द्रसहितं अब्दे गते संख्यया ।
एते अब्दगतेऽपि चौरकविना काव्यं कृतं संग्रहः
श्रीमत्पंडितधीरसत्सुधिकविः श्रीमट्टपञ्चाननः ॥

The śloka is obviously corrupt but the date given is Vikrama Saṁvat 1445 (A.D. 1388) and the चौरकवि is stated to be the same as the one named in the last line.

Now we turn to राजतरङ्गिणी VII, 935–938, where we have (*S*tein's translation) : "Bilhaṇa who had left Kashmir in the reign of King Kalaśa had been made by Paramādi, Lord of Karnāṭa his Chief Pandit (Vidyāpati) and when travelling on elephants through the hilly country, his parasole was borne aloft before the King. When he heard that the liberal Harṣa was like a kinsman to true poets he thought even so great a splendour a deception."

On his way to the south, from Kashmir we have the poet's own statement in विक्रमचरित that he had some sort of trouble in Gujaṛat:

कक्षाबन्धं विदधति न ये सर्वदैवाविशुद्धा-
स्तच्छ्राघन्ते किमपि भजते यज्जुगुप्सास्पदत्वम् ।
तेषां मार्गे परिचयवशादर्जितं गुर्जराणां
यः संतापं शिथिलमकरोत्सोमनाथं विलोक्य ॥

His drama कर्णसुंदरी is based on the love affair of King Karṇa of Gujrat and the heroine कर्णसुंदरी, a विद्याधरकन्या. This would suggest that the poet was for some time at least patronised by the King of Gujrat; then some trouble arose and he left for the South, where he was received most cordially and was honoured by the King विक्रमादित्य (त्रिभुवनमल्ल) of कल्याण. The poem विक्रमचरित

is of course a life and glorification of this king; here the poet seems to have stayed in rest and happiness, but the reference to King Harṣa in राजतरङ्गिणी implies that the poet left the South and returned to the North again.

A critical examination of all the evidence, thus leads us to no definite conclusion, so we have to fall back upon tradition which reveals to us the fact how the idea having once taken root in the hearts of the रसिक grew in all its forms and brought out a substantial literature attached to the original small seed! We have thus three distinct Recensions of the पञ्चाशिका which was only a development of the original पञ्चिका, then two versions of the love affair of the poet and princeess and what is still more strongly indicative of the immense popularity of the piece, another independent poem, the princess wailing over her separation, called the पञ्चाशत्प्रत्युत्तर, given here in Appendix ?.

The idea seems to have appealed, later on, to Vernacular poets, too who composed similar poems in their respective languages: The poem with the poet's life and शशिकलाविरहप्रताप was brought into old Gujrati in the 16th century of the Saṁvat era. A Jain author ज्ञानाचार्य rendered बिल्हणकाव्य and शशिकलाकाव्य into अपभ्रष्ट संस्कृत. A rendering in Marathi poetry was composed in 115 stanzas by a poet Vithal, a Ṛgvedi Brahmaṇa of गौरीपुर in Saka year 1599, in the time of Shivaji the Great. This Marathi poem is published in the काव्येतिहाससंग्रह. The Editor of the Gujrati edition further states that he has come across a Hindi rendering of the poem, also, but the author's name could not be ascertained. And lastly, Sir Edwin Arnold, the author of Buddhas's life, has composed this poem in English metre. It is not exactly a translation but the sense is kept intact throughout.

A statement at the end of his drama कर्णसुंदरी in the following words 'सद्यो यः पथि कालिदासवचसाम्' would show that बिल्हण had set कालिदास before him as his ideal. Thus it would be safe to hold that he wanted to imitate his master by similar compositions in drama and poetry The drama of Bilhaṇa in its story and technique compares well with Kalidasa's मालविकाग्निमित्र; so that our पञ्चाशिका falls in line with the मेघदूत of the master; of course there is nothing much in common except that the statement underlying

both the poems is विप्रलम्भशृङ्गार, but in the पञ्चाशिका the poet seems to have outdone his master by far so that the poem often 'degenerates into license', as stated by Keith. But in this very element lies the germ of the great popularity enjoyed by the small poem. The background, too, attaching to पञ्चाशिका is more vivid and romantic than that of the मेघदूत. No less a critic than Dr. Bülher says about our poet : "His composition deserves to be rescued from oblivion ...he possesses a spark of poetical fire. Really beautiful passages occur in every canto. Bilhaṇa's verse is flowing and musical, and his language, simple."We believe this last remark applies aptly to all the compositions presented in this edition,. and the reader would do well to enjoy the beauty of the poems,. forgetting for the time being the judgment of the critics, about the real authorship or the authenticity thereof.

The late Dr. N. G. Sardesai had approved of my proposal for preparing this edition, but somehow the actual execution of the work was delayed till now. Dr. R. N. Sardesai has stepped in his father's shoes and the work appears in its present form, for which I am really thankful.

My thanks are also due to my friend and colleague Mr. P. K. Gode, M.A., Curator, Bhandarkar Institute, who is ever ready to help me in securing the manuscripts material necessary for my work.

Bhandarkar O. R. Instt.
Poona 4.
5th November, 1946

S. N. TADPATRIKAR.

P. S.—Some lines in the Appendices had to be kept obscure; I shall be thankful if any reader suggests apter readings therein.

विद्यापति

श्रीबिल्हणकविकृता

चौरपञ्चाशिका

अद्यापि तां कनकचम्पकदामगौरीं फुल्लारविन्दवदनां तनुरोमराजिम् ।
सुप्तोत्थितां मदनविह्वललालसाङ्गीं विद्यां प्रमादगुणितामिव चिन्तयामि ॥१॥

Even now, I think of her of a bright colour like a garland of gold Champaka, her face beaming like a full-blown lotus, with a thin line of hair (at the navel) just got up from sleep, her whole body showing the keen desire affected by passion of her like learning affected by intoxication.

—The reading नवरोमराजिम् indicatates that the growth of hair was simply new, meaning that she had just attained puberty and fresh youth; having thin hair roundabout the navel is a mark of highest standard of beauty—that of a पद्मिनी sort.

—With regard to this faint line of hair commr. suggests that the hairline compared to a snake—भुजगी— got afraid of peacock painted on her breast and hence disappeared in the navel pit. The reading सालसाङ्गीं means sluggishness due to intense passion. The reading प्रमादगलितां suits सालसाङ्गीं of the previous quarter and would mean drooping, exhausted on account of प्रमाद—not fault, but—an intoxicated state due to intense passion!

अद्यापि तां शशिमुखीं नवयौवनाढ्यां पीनस्तनीं पुनरहं यदि गौरकान्तिम् ।
पश्यामि मन्मथशरानलपीडिताङ्गीं गात्राणि संप्रति करोमि सुशीतलानि ॥२॥

Even now, if I see her of moonlike face (her body) having an attractive grace, with fresh youth, fat breasts, her body fired by erotic passion caused by arrows of Cupid, if I see her again, I shall make my own (or hers ?) tormented limbs passified.

—Commr. connects limbs becoming शीतल cold (!) with the moon on her face, but then this means rhat the remedy for pacifying her erotic fire lies with herself. The doubtful point is whose limbs are meant ? Fact is that both are fired by passion, and hence perhaps the point is purposely left in doubt, as both meeting to-

gether would do good to each other naturally.—Readings, not very important, are : गौरवर्णां for गौरकान्तिम्, °शरासन° for °शरज्वर°.— The stanza that follows, has again a reference to his wish to meet her. It serves as a supplement to this, and gives details of what he wishes to do at the meeting.

अद्यापि तां यदि पुनः कमलायताक्षीं पश्यामि पीवरपयोधरभारखिन्नाम् ।
संपीड्य बाहुयुगुलेन पिबामि वक्त्रमुन्मत्तवन्मधुकरः कमलं यथेष्टम् ॥३॥

Even now if I see her again with her large lotus eyes, herself suffering from the burden of her large breasts, I shall hold her fast in both my arms, and like one intoxicated, shall drink of her mouth to my heart's content, like unto a bee drinking of a lotus.

—Commr. takes संपीड्य etc. to refer to close embrace "निर्दयमालिङ्ग्य", "एतेन आलिंगनं दर्शितं"; but would it not be better if we refer the action to the पयोधरभार and sure it would relieve her of her खेद ?

अद्यापि तां निधुवनक्लमनिःसहाङ्गीमापाण्डुगण्डपतितालककुन्तलालिम् ।
प्रच्छन्नपापकृतमन्थरमावहन्तीं कण्ठावसक्तमृदुबाहुलतां स्मरामि ॥४॥

Even now, I remember her limbs unable to bear the fatigue of sexual act, her profuse hair falling (in disorder) on her pale cheeks, herself trembling on account of (the fear caused by) the secret sin, and her tender arms clinging to my (? or her) neck.

—The reading °पापकृतमन्थरमावहन्तीं has been taken by commr. explaining इव as only denoting an imaginary state to her fatigue after the act being more intensive, the poet attributes this idea of a 'secret sin' as an additional impetus. —The epithet कण्ठावसक्त° is explained by one com. as 'ममैव कण्ठसुरतपरिसमाप्तौ', but if the epithet प्रच्छन्नपाप is to have some significance, it would be better to take that she put her hands round her own neck and lay, after the act, brooding over the 'sin !' committed.

अद्यापि तां सुरतजागरघूर्णमानतिर्यग्वलत्तरलतारकमायताक्षीम् ।
शृङ्गारसारकमलाकरराजहंसीं व्रीडाविनम्रवदनामुषसि स्मरामि ॥५॥

Even now I remember her large eyes, with their sparkling pupils moving sideways (eyes) rolling on account of the wakeful night due to sexual sports, she like a queen swan in a lotus-lake,

moving gracefully in that temple of Eros, her face dropping bashfully in the morning.

—This bashfulness is, according to commr. a sign of the standard of womanhood 'उत्तमस्त्रीलक्षणम्'. In actual sports she cooperates freely with her lover but runs shy to face him after the act.—Her comparison with the grace of a swan, suggests to her being of the best पद्मिनी class of woman.— शृङ्गारसारं—केलिगृहम्.

अद्यापि तां यदि पुनः श्रवणायताक्षीं पश्यामि दीर्घविरहज्वरिताङ्गयष्टिम् ।
अङ्गैरहं समुपगुह्य ततोऽतिगाढं नोन्मीलयामि नयने न च तां त्यजामि ॥६॥

Even now, if again, I see her of large eyes, her slender body feverish on account of long separation, I would hold her fast in a limb-to-limb embrace and having closed my eyes (in intense pleasure) would not open my eyes nor would leave her again.

—Cf. śl. 2. 3 above. All these three repeat the idea of meeting her again; the reading कमलायताक्षीं for श्रवणा° in a number of copies shows still closer contact with śl. 3 above. The epithet मन्मथशरानल° of śl. 2 and दीर्घविरह° here, is also a point in question. Three ślokas dealing with the same idea and in a short piece of 50 śl. is surely an indication that they represent three different versions of one original śloka.

अद्यापि तां सुरतताण्डवसूत्रधारीं पूर्णेन्दुसुन्दरमुखीं मदविह्वलाङ्गीम् ।
तन्वीं विशालजघनस्तनभारनम्रां व्यालोलकुन्तलकलापवतीं स्मरामि ॥७॥

I still remember her, as holding the reins in the Tāṇḍava dance of sexual sports, her face beautiful like the full moon, her limbs affected by intoxicated love, she of a slender build bending on account of the burden of her large breasts and hips, and her (loose) band of hair waving sideways.

—Tāṇḍava is especially Siva's dance when he is fully enraptured; the word as applied to सुरत here, implies free indulgence; yet the control is curiously enough, left in the hands of the female. Comr. interprets सूत्रधारीं as अग्रसूचिका meaning that the imnetus to sport was to come from her and the comr. suggests, by this epithet different positions बन्धोपबन्धादि taken during the act by the female partner.

अद्यापि तां मसृणचन्दनपङ्कमिश्रकस्तूरिकापरिमलोत्थविसर्पिगन्धाम् ।
अन्योन्यचञ्चुपुटचुम्बनलग्नपक्ष्मयुग्माभिरामनयनां शयने स्मरामि ॥८॥

I still remember her attractive eyes being closed, in ecstasy, at the time of the meeting of our lips. in a kiss, on bed, while she spread all round the fragrance of musk mixed with soft sandle paste.

—Some read °चुम्बनखञ्जरीठयुग्मा°; com. explains the epithet: "चंचुपुटेन चूचुकसंपुटेन चुंबनं यस्य एताहशं यत्खंजरीठयुग्मं (खञ्जनयुगुलं" the word चञ्चू justifies the propriety of this reading which brings in wagtail birds—male and female—kissing by their beaks चञ्चूपुट.

अद्यापि तां निधुवने मधुपानरक्तां लीलाधरां कृशतनुं चपलायताक्षीम् ।
काश्मीरपङ्कमृगनाभिकृताङ्गरागां कर्पूरपूगपरिपूर्णमुखीं स्मरामि ॥९॥

Even now I remember her during sexual sports, her face glowing (ruddy) by drink—she of a sportive nature, and slender build; her large eyes rolling about, she having besmeared her body with paste made of saffron, sandle and musk and her mouth full with camphor-scented betel-powder.

—Some read मधुवने thus taking the couple out for a stroll in gardens; the epithets, of course do not particularly apply to निधुवन.

—The reading मधुदिग्धमुग्धलीढाधरां 'her lips innocently licking wine, which still clung there', shows the tender youth while 'पानरक्ता indicates much advanced stage.

अद्यापि तत्कनकगौरकृताङ्गरागं प्रस्वेदबिन्दुविततं वदनं प्रियायाः ।
अन्ते स्मरामि रतिखेदविलोलनेत्रं राहूपरागपरिमुक्तमिवेन्दुबिम्बम् ॥ १० ॥

Even at this last moment (of my life), I remember the face of my beloved, besmeared with gold dust shining all over with drops of perspiration, eyes dull on account of the fatigue of the sexual act, like the disc of the moon just freed from the eclipse caused by (planet) Rāhu.

—Comr. takes कनकगौर° to mean 'कुंकुमेन कृत अंगनातिलको यत्र तत्', the epithet राहूपराग° makes him remark: 'एतेन मुखस्य संपूर्ण-निर्मलता चोक्ता.

अद्यापि तन्मनसि संपरिवर्तते मे रात्रौ मयि क्षुतवति क्षितिपालपुत्र्या ।
जीवेति मङ्गलवचः परिहृत्य कोपात्कर्णे कृतं कनकपत्रमनालपन्त्या ॥ ११ ॥

Even now the incident is fresh in my memory; when I sneezed at night, the princess angrily desisted from the auspicious word

'Live long!' but without uttering anything she donned the *gold-leaf* on her ear.

—Sudden sneezing of a dear person is considered an ill-omen and it is supposed to be counteracted by the word 'Jīva'. In this case the beloved had quarrelled, so she did not utter the auspicious word but at the same time got afraid of the ill-omen as suggesting the death of the lover, so she placed the gold-leaf on her ear which is a sign of सौभाग्य and which she had cast aside in anger. This is one of the very few stanzas found in all the versions.

अद्यापि तत्कनककुण्डलघृष्टगण्डमास्यं स्मरामि विपरीतरताभियोगे ।
आन्दोलनश्रमजलस्फुटसान्द्रबिन्दुमुक्ताफलप्रकरविच्छुरितं प्रियायाः ॥ १२ ॥

I remember, during reversed sex-act, the face of my beloved, gold ear-rings rubbing against her cheeks, face looking dense with big drops of perspiration caused by exertion of swinging the body, the drops appearing like a thickly spread collection of pearls.

—In विपरीतरत, the female acts the man while the latter lies passive. Cf. the सुभाषित—

" प्रशान्ते नूपुरारावे श्रूयते मेखलाध्वनिः ।
नूनं कान्ते रतिश्रान्ते कामिनी पुरुषायते ॥ "

अद्यापि तत्प्रणयभङ्गुरदृष्टिपातं तस्याः स्मरामि रतिविभ्रमगात्रभङ्गम् ।
वस्त्राञ्चलस्खलतचारुपयोधरान्तं दन्तच्छदं दशनखण्डनमण्डनं च ॥ १३ ॥

I still remember her side glances at the time of love-making, the charming movements of her body at the time of sport, (at other times) a part of her beautiful breast being exposed by her upper garment falling out, as also her lower lip bearing the marks of my biting kiss.

—' प्रणये सुरतयाचने सति ' says one, while other com. has ' मानानुभूतौ सति'—Our कामशास्त्र has specially dealt with नखक्षत on breasts, as well as दशनखण्डन of the partner's अधर, both these activities being indulged in at the time when passion is intense, and the action is supposed to be appreciated by the female partner, who, too, then responds rightly.—The last च or its variant वा is समुच्चयार्थ, according to commr, meaning that the features referred to in this sloka are to be taken in, collective sense, and have no proper sequence; the details can, however, be suggestive of some

order : first सुरतयाचना or मानिनीप्रणय, then the fruit in the form of the desired सुरत, which, being suggested by रतिविभ्रम°, when over, leaves its traces, as indicated in the latter half वस्त्राञ्चल° etc.

अद्याप्यशोकनवपल्लवरक्तहस्तां मुक्ताफलप्रचयचुम्बितचूचुकाग्राम् ।
अन्तः स्मितोच्छ्वसितपाण्डुरगण्डभित्तिं तां वल्लभामलसहंसगतिं स्मरामि ।। १४ ।।

I still remember that beloved of mine, her hands red like the fresh leaves of Asoka, the tips of her breasts kissed by the garland of big pearls, the walls of her bright cheeks being throbbed by smile and her slow gait graceful like that of a swan.

—'अन्तः स्मितेन आभ्यंतरहसितेन' according to com. the smile did not appear full in the face, but the inner impulse was simply carried to the cheeks.— Com. takes उच्छ्वासित to mean पुलकित and by पाण्डुर is meant धूसर.

अद्यापि तत्कनकरेणुघनोरुदेशे न्यस्तं स्मरामि नखरक्षतलक्ष्म तस्याः ।
आकृष्टहेमरुचिराम्बरमुत्थितायाः लज्जावशात्करधृतं च ततो व्रजन्त्याः ॥ १५ ॥

I still remember (having seen) that mark of deep nail-prints on her thigh anointed with gold-dust and sandle paste, the mark being seen, as she got up and I snatched her shining garment, the mark then being shyly covered by her hand as she walked away (from me).

—The situation pictured in this śloka is this : After the sex act, she tried to get up from the bed and arrange her garment, when he wishing to keep her still in bed, snatched the garment and pulled it when her thigh and the mark on it was exposed to his view. She hid the nail mark with her hand and proceeded to leave him. This bashfulness is a feature of a young girl newly initiated into the sports of love.

अद्यापि तां विधृतकज्जललोलनेत्रां पृथ्वीं प्रभूतकुसुमाकुलकेशपाशाम् ।
सिन्दूरसंलुलितमौक्तिकदन्तकान्तिमाबद्धहेमकटकां रहसि स्मरामि ॥ १६ ॥

I still remember her, (appearing before me) in private, wearing black pigment in her sparkling eyes, her braid of hair adorned with numerous flowers, her teeth shining like pearls with a tinge of red and wearing gold bracelets.

—The word पृथ्वी, as epithet, has to be taken as indicative of her fat large parts, hips, breasts etc. Some have omitted the अनुस्वार and joined the word in a compound with the following which does not make much sense. Comr. avoids the word altogether and reads प्रोत्फुल्लपुष्पनिकराकुलकेशपाशाम्.—The śloka gives some details of her toilette, which in the next one shows a disordered state owing to her indulgence in sex-sport.

अद्यापि तां गलितबन्धनकेशपाशां स्रस्तस्रजं स्मितसुधामधुराधरौष्ठीम् ।
पीनोन्नतस्तनयुगोपरिचारुचुम्बन्मुक्तावलीं रहसि लोलदृशं स्मरामि ॥ १७ ॥

Even now I remember her bands of hair having dropped away and the flowers thereon falling off in (our) private (meeting), the necklace of pearls playing closely on her large, rising breasts, her smiling sweet lips and her longing eyes.

—The disordered hair and the necklace of pearls on her naked breasts with her peculiar smile and eyes, show the pleasure of the sport already enjoyed, and a longing for more.

अद्यापि तां धवलवेश्मनि रत्नदीपमालामयूखपटलैर्दलितान्धकारे ।
प्राप्तोद्यमे रहसि संमुखदर्शनार्थं लज्जाभयार्तनयनामनुचिन्तयामि ॥ १८ ॥

And then I still think of her (sad plight), when, in that white house, the darkness was dispelled by flood of rays emanating from rows of diamond lamps and I was busy trying to have her frontal view, while her eyes suffered from bashfulness and fear.

Com. explains प्राप्तोद्यमे as सुरतोपक्रमसमये, while संमुख is meant to include स्तन, जघन, नाभि, गुह्य, which being exposed to view, in flooding light, brings about in her eyes, natural लज्जा and भय, the latter, according to com. being due to परिजनसमक्षदर्शन. These are of course features of नववधूपरिणय.—Another com. has the reading of the quarter as 'स्वप्नोद्यमे रहसि संमुखदर्शनोत्थां' and explains this as "while proceeding to sleep—स्वप्न—by my side, she saw me face to face and felt shy, on account, perhaps, of the boldness she showed in her love sport, and भय, fear that the same would be repeated by me and she was already fatigued and sleepy".

अद्यापि तां विरहवह्निनिपीडिताङ्गीं तन्वीं कुरङ्गनयनां सुरतैकपात्रीम् ।
नानाविचित्रकृतमण्डनमावहन्तीं तां राजहंसगमनां सुदतीं स्मरामि ॥ १९ ॥

Eveen now I remember her. of a slender build, her limbs affected by fire of separation (from me), she having eyes like those of a deer, she, the sole resort of love-sports wearing different ornaments of variagated make, she of a beautiful face, and having the (graceful) gait of a swan.

—The first तां is, in some Mss. replaced by मद्, making the source of separation (अहं) clear, and next, also to avoid repetition of तां, which appears in the last quarter. We should take the first तां, as a part of refrain and thus of no special significance. Some Mss. have त्वां for the second ताम्, which both are an effort to avoid repetition of ताम्.

अद्यापि तां विहसितां कुचभारनम्रां मुक्ताकलापधवलीकृतकण्ठदेशाम् ।
तत्केलिमन्दरगिरौ कुसुमायुधस्य कान्तां स्मरामि रुचिरोज्ज्वलपुष्पकेतुम् ।२०।

I still remember that smiling beloved, bent by the burden of her breasts, part round her neck being whitened by collection of pearls, she, the brtght, shining flowery flag on Mandara, the sport-hill of the God of love.

—The meaning of the latter half is not clear, here. Com. reads केलिमन्दिरगतां which is easy to explain: केलिमन्दिरं क्रीडासदनं तद्गतां प्राप्तां, making her the cupid's flowery flag 'कुसुमपताका' on the house. Another com. takes our reading explaining it : 'तस्या: केलि: तत्केलिरिव मंदरगिरिः, तत्र'. A flag is kept flying from some high post and the compound we think, should be explained : 'तत्केलि: कुसुमायुध (सुरत) केलिः, तत्स्थानभूतः मंदरगिरिः, तत्रस्थां यशःपताकामिव तां कांतां स्मरामि'.

अद्यापि चाटुशतदुर्ललितोचितार्थं तस्याः स्मरामि सुरतक्लमविह्वलायाः ।
अव्यक्तनिःस्वनितकातरकथ्यमानसंकीर्णवर्णरुचिरं वचनं प्रियायाः ॥ २१ ॥

I still remember my beloved, who being exhausted by the exertions of the sex-act, spoke many sweet coaxing words, the right meaning in which was made difficult, owing to the syllables coming out in broken order in a trembling, indistinct voice.

—There is, of course, no clear order of sequence in these ślokas, as each one may and does depict differedt ideas in love; yet, if one tries to connect a few, the effort would not solely fail. Here, for instance, the previous śloka shows her great enthusiasm over love-sport while. when actually taking part in the act,

she becomes quite exhausted, and panting, in broken coaxing words, prays her lover to desist. The śloka that follows, describes her situation, when the climax in the act was reached.

अद्यापि तां सुरतघूर्णनिमीलिताक्षीं स्रस्ताङ्गयष्टिगलितांशुककेशपाशाम् ।
शृङ्गारवारिरुहकाननराजहंसीं जन्मान्तरेऽपि निधनेऽप्यनुचिन्तयामि ।। २२ ॥

At this moment of my death, nay, even in my next birth, shall I ever remember that swan in the lotus-group of Eros, her eyes closed in ecstasy of sex-climax, when all her limbs were relaxed, while her garment, as well as the braid of hair had fallen away, in disorder.

—Com. reads 'सुरतजागरमीलिताक्षीं', which is not so apt. The closing of eyes as well as relaxation of the body are indicative of the female enjoying the climax of the act.—In शृङ्गारवारि° the word कानन suggests exuberant growth all round and the heroine is compared to a swan, gracefully moving in the erotic field.

अद्यापि तां प्रणयिनीं मृगशावकाक्षीं पीयूषपूर्णकुचकुम्भयुगं वहन्तीम् ।
पश्याम्यहं यदि पुनर्दिवसावसाने स्वर्गापवर्गनरराजसुखं त्यजामि ॥ २३ ॥

If, again, towards the close of day, I meet that loving girl having eyes of a young deer and wearing her two large breasts full of nectar, I shall discard royal pleasures (in this world), nay, even the pleasures in heaven, or in absolution.

—Large and round breasts are compared to कुम्भ, full of nectar; a poet says that this nectar excels the traditional one drunk by gods in heaven, because, that has to be actually swallowed, before one can have fresh life, while a mere touch of this कुचकुम्भ is sufficient to give a man full energy. The idea of meeting the heroine, is again repeated in this śloka; see above śl. 2, 3.

अद्यापि तां क्षितितले वरकामिनीनां सर्वाङ्गसुंदरतया प्रथमैकरेखाम् ।
शृङ्गारनाटकरसोत्तमपानपात्रीं कान्तां स्मरामि कुसुमायुधबाणखिन्नाम् ।। २४ ॥

I still remember her being afflicted by cupid's arrows, she, my beloved, the only first among the choicest women, in point of beanty of all the limbs; she, the source from which to taste the best elements of the drama of Eros.

—Com. has 'शृङ्गारः केलिकर्म, स एव नाटकम्'. Some read रत्नपात्रीं for पानपात्रीं.

अद्यापि तां स्तिमितवस्त्रमिवाङ्गलग्नां प्रौढप्रतापमदनानलतप्तदेहम् ।
बालामनाथशरणामनुकम्पनीयां प्राणाधिकां क्षणमहं न हि विस्मरामि ॥२५॥

Even now, I cannot, for a moment forget that girl dearer to me than life, her body heated by the fire of intense passion, she pitiable on account of the parting from her lover (i, e. myself) and clinging to my body like a wet garment.

—'बाला षोडशवार्षिकी' says the Com.; the term अनाथशरणां is explained as 'न नाथः स्वामी; शरणं रक्षको यस्याः ताम्'; this however applies to her separation from her lover, when her state has become अनुकम्पनीया; the epithet स्तिमित etc. also suggests this same situation: she clinging to him, when he was being taken away by force.

अद्यापि तां प्रथमतो वरसुन्दरीणां स्नेहैकपात्रघटितामवनीशपुत्रीम् ।
हंहोजना मम वियोगहुताशनोऽयं सोढुं न शक्यत इति प्रतिचिन्तयामि ।।२६॥

Alas ! Oh people, because this fire of separation is impossible to bear. I still think of the princess, made as a sole receptacle of love, she being the first among the beauties of distinction.

—Com. has the latter half reading : सोढुं विधे विरहजः सुकुमारगात्र्यास्तापो न शक्यत इति प्रति चिन्तयामि, addressed to विधि the fate, विरहजः being construed with तापः—This śloka has direct mention of the Princess, the object of the poet's love, while its being addressed to people जनाः, suggests to the occasion when the poet is being taken to death, according to the story.

अद्यापि विस्मयकरीं त्रिदशान्विहाय बुद्धिर्बलाच्चलति मे किमहं करोमि ।
जानन्नपि प्रतिमुहूर्तमिहान्तकाले कान्तेति वल्लभतरेति ममेति धीरा ॥ २७ ॥

And even now, knowing that death is drawing nearer every moment, my steady thought leaves gods, and by surprising force turns towards her, my beautiful and dearest beloved! What can I do !

—This śloka and the following one, too, is suggestive of the poet's life incident, which forms the basis for this poem.—Com. reads 'बुद्धिः प्रकाशयति मे' meaning that she, instead of the gods, is standing before his mind even at the last moment !

अद्यापि तां गमनमित्युदितं मदीयं श्रुत्वैव भीरुहरिणीमिव चञ्चलाक्षीम् ।
वाचः स्खलद्विगलदश्रुजलाकुलाक्षीं संचिन्तयामि गुरुशोकविनम्रवक्त्राम् ॥२८॥

I still remember, the moment she heard the people saying that the time for our parting had come, her eyes, restless like those of a terrified deer, painfully giving out faltering drops of tears, and her face bent down by deep grief.

—Com construes : ' मदीयं गमनमुदितमिति जनैः कथिता वाचः श्रुत्वैव ' which, however, looks rather दूरान्वित. The two epithets of the eyes, too, become tautological. It would be better if we read वाचा going with स्खलन्ती, and interprete it as ' faltering in speech ', as suggested by another com. ' वाचः स्खलत्वमिलिता इत्यर्थः'

अद्यापि तां सुनिपुणं यतता मयापि दृष्टं न यत्सदृशतो वदनं कदाचित् ।
सौन्दर्यनिर्जितरति द्विजराजकान्ति कान्तामिहातिविमलत्वमहागुणेन ॥ २९ ॥

Even after most careful efforts, I have still not seen the like of her face, beautiful by its extremely pure lustre, which in its splepdour wins the graceful beauty of Rati (ideal beloved of Cupid) as well as that of the moon.

—The word कान्ताम् in the last quarter. is difficult to be construed. Comrs. do not help, in any way; one has changed the reading of the śloka altogether, so that this difficulty slips away, but the one Ms. with the reading which I have accepted is most corrupt here; can the original reading have been कान्तम्, qualifying वदनं; it was found metrically faulty, and the natural lengthening into कान्ताम् was brought in, which again was found difficult to construe rightly, and thus caused change in the reading of the whole pādas. The first तां of the refrain with स—following is substituted by जातु, in some Mss.

अद्यापि तां क्षणवियोगविषोपमेयां सङ्गे पुनर्बहुतरामसृताभिषेकाम् ।
तां जीवधारणकरीं मदनातपत्रामुद्धत्तकेशनिवहां सुदतीं स्मरामि ॥ ३० ॥

I still remember her of charming teeth, she, comparable to poison when away for a moment; but, again, sprinkling (one) with (refreshing) nectar, at the time of union; thus she, who had turned her copious hair (to form a braid), was my protection from cupid's heat, in fact, my life itself depends on her.

—विष kills, while अमृत brings one to life; the अमृत meant here is स्तनाश्रय, according to one com., another reads मदनात्सतन्द्रां for

मदनातपत्रां, and there the last pada has : किं ब्रह्मकेशवहरैः सुदतीं स्मरामि; com. gives, as motive. for this last pada, 'सर्वसंसारसारा' इत्यभिप्रायेणाह', and further on : "ब्रह्मकेशवहराणां स्मरणं मुक्तिकरं, मुक्तौ सुखदुःखाभावः, तस्याः स्मरणेन सुखमेव, अतो न किमपि प्रयोजनं (भगवत्स्मरणस्य)".

अद्यापि वासगृहतो मयि नीयमाने दुर्वारभीषणकरैर्यमदूतकल्पैः ।
किं किं तया बहुविधं न कृतं मदर्थे वक्तुं न पार्यत इति व्यथते मनो मे ॥३१॥

And then, my mind is still pained, as it is impossible to express (in adequate words) what varied and different efforts she did do for my sake, while I was being taken away from (her) residence, by these attendants with terrible and irresistible hands like those of the messengers of Death.

—This śloka, too, refers to the main incident which forms the basis for this poem. Some read राजगृहतो; and, in the last pada, 'चक्षुर्न पार्यत' meaning, that I could not see with my eyes, her pitiable plight at the sad discomfiture. as also the pains which she took to relieve me from the situation.

अद्यापि मे निशि दिवा हृदयं दुनोति पूर्णेन्दुसुन्दरमुखं मम वल्लभायाः ।
लावण्यनिर्जितरतिक्षतिकामदर्पं भूयः पुरः प्रतिपदं न विलोक्यते यत् ॥३२॥

By night as by day, is my mind pained every monent, to think that I shall not again see before me my beloved's face, charming like full moon,—face, which by defeating Rati in beauty, had broken down Cupid's pride.

—Cupid, the God of Love was proud of his own wife's—Rati's beauty, but the face of my beloved surpassed that ideal beauty, and thus humbled down the proud Cupid himself.

अद्यापि तामवहितां मनसाचलेन संचिन्तयामि युवतीं मम जीविताशाम् ।
नान्योपभुक्तनवयौवनभारसारां जन्मान्तरेऽपि मम सैव गतिर्यथा स्यात् ॥३३॥

Even in these last moments, I think, with a steady mind. of that youthful girl deeply attached to me, the sole hope of my life, she, the essence of whose fresh youth was tested by (me and by) none else—I think of her in order that even in the birtth to come, she may be my lot.

—'अन्ते मतिः सा गतिः' is the idea carried in this śloka. The Bhagavadgita too has : यं यं वापि स्मरन्भावं त्यजत्यन्ते कलेवरम् । तं तमेवैति कौन्तेय सदा तद्भावभावितः ॥

अद्यापि तद्वदनपङ्कजगन्धलुब्धभ्राम्यद्‌द्विरेफचयचुम्बितगण्डदेशाम् ।
लीलावधूतकरपल्लवकंङ्कणानां क्वाणो विमूर्च्छति मनः सुतरां मदीयम् ॥३४॥

Her cheeks being kissed by a group of bees attracted towards her by the sweet fragrance of her lotus- like facc, and the sound issuing from the bracelets, while she waved her hands playfully to drive the hovering bees, away,—this sight still, greatly prevails upon my mind.

—The reading केशावधूत° suggests moving her hands along her hair to ward off the troublesome bees.—The face being compared to a lotus, and the latter attracting a swarm of bees; the idea is often found repeated in classical literature.

अद्यापि तां नखपदं स्तनमण्डले यद्दत्तं मयास्यमधुपानविमोहितेन ।
उद्भिन्नरोमपुलकैर्बहुभिः समन्ताज्जागर्ति रक्षति विलोकयति स्मरामि ॥३५॥

I still remember, when I was well nigh mad to sip the sweet wine from her lips, I pressed my nails deep on her round breasts—the nail-mark brought thrills all over her body, and while keeping awake. and trying to defend herself (from further attacks) she looked on.

—Cf. sloka 15, above, which mentions a नक्षखत on the thigh. The रक्षति in this case, may, similarly be taken as that, she covers it, either with her hand or with her garment, while her wakeful eyes are centred on the mark. The occasion, according to com. is गाढतरालिङ्गन when kissing her passionately, the hand (nails) press deep on the breasts.

अद्यापि कोपविमुखीकृतगन्तुकामा नोक्तं वचः प्रतिददाति यदैव वक्त्रम् ।
चुम्बामि रोदिति भृशं पतितोऽस्मि पादे दासस्तव प्रियतमे भज मां स्मरामि ॥३६॥

And then I remember, when she, turning her face (aside) in anger, and wishing to go away, did not respond to my words. nor did she offer her face (for a kiss). I kissed her (drawing her towards myself) and when she began to cry in earnest, I (afraid of her real anger and pain) fell at her feet, and said, " Dearest, I am your slave ! Love me ! "

— Construing वक्त्रम् in the first half with चुम्बामि in the second as com. have done, is indicative of bad construction, as the halves of a stanza carry, generally in themselves, complete

sense. We therefore, take प्रतिपदाति to apply both ways to वच: as well as to वक्त्रम्. When वच: is not responded to, the next step, for the lover, is to invite her वक्त्र offering his own, for a kiss : and then too, finding her resolute, to kiss by force, hopings that the sweet touch of lips would melt away her anger.

अद्यापि धावति मनः किमहं करोमि सार्धं सखीभिरपि वासगृहे सुकान्ते ।
कान्ताङ्गसंगपरिहासविचित्रनृत्ये क्रीडाभिराम इति यातु मदीयकालः ॥३७॥

Still the mind runs to that beautiful residence of my beloved wishing that my time may pass in company of friends, at that place, full of sports and attractions, where I could enjoy light talk, varied dancing movements, while having close bodily touch of my beloved.

—Com. takes प्रगीत for अंगसंग, and dissolves the compound as: कान्ताभिः सुन्दरीभिः प्रगीतकृतो यः परिहासः स एव विचित्रं अद्भुतं नृत्यं नाट्यं यत्र तत्तस्मिन्.—In the last pāda, too, we have अति यातु with, of course, रामे preceding; the meaning, according to com. is अति अत्यर्थं यातु गच्छतु.

अद्यापि तां जगति वर्णयितुं न कश्चिच्छक्नोत्यदृष्टसदृशीं च परिग्रहं मे ।
दृष्टं तयोः सदृशयोः खलु येन रूपं शक्तो भवेद्यदि स एव नरो न चान्यः ॥३८।

None in this world has, uptil now, been able to describe her adequately, she my better half, the like of whom has nots been found. Only that man, and none other, who has seen the charm of both these equals, would, if at all, be able to do it.

—Some read प्रतिविम्रहां for च परिग्रहं, and explain the term as प्रतिबिम्बभूतां implying constant company.—The reading शक्रो has been by some, substituted for शक्तो in the last pāda, meaning that God Indra alone would be able to describe the beauty rightly.

अद्यपि तां न खलु वेद्मि विमीशपत्नी शापं गता सुरपतेरथ कृष्णलक्ष्मीः ।
धात्रैव किं नु जगतः परिमोहनाय सा निर्मिता युवतिरत्नदिदृक्षया वा ॥३९॥

I am still unable to decide whether she is Pārvati, the consort of Śiva, or Urvaśi, (who had become) the victim of curse from the Lords of Gods, or Kṛṣṇa's Laksmi ? Or was she, by the Creator, created to make the world mad, or was it that the Lord Himself wanted to see this jewel among women ?

—Reading शापाद्गता is perhaps meant to make शापं गता better. Urvaśi has to be taken understood after construing सुरपतेः with

शापं. If we were to take some word like पत्नी or लक्ष्मी, as connecting with सुरपते: and mean शची इन्द्राणी, thereby she is supposed never to leave her place in heaven, even while Indrahood may be held by different individuals; she is, therefore, called अविधवा 'never a widow' or अखंडसुवासिनी. Incarnations of पार्वती as also of लक्ष्मी are mentioned in Puranas, and hence that idea suits, although there is a still great defect : neither पार्वती nor लक्ष्मी, in any of their earthly forms, were united with any other being but their own lords, who also were come down in human form. Here of course, if the Princess is taken in any of those divine forms, Bilhana would have himself to be taken as a form of शिव or कृष्ण; but all this does not hinder poetic imagination and hence the idea has to be taken as holding good in the case of the princess.

अद्यापि तन्नयनकज्जलमुज्ज्वलास्यं विश्रान्तकर्णयुगुलं परिहासहेतोः ।
पश्ये तवात्मनि नवीनपयोधराभ्यां क्षीणं वपुर्यदि विनश्यति नो न दोषः॥४०

I still see, reflected on my heart, hat bright face of yours, with its eyes full of black pigment, and diamond pendants resting on the ears; if now just to deride me, your body, weakened by the burden of large blooming breasts, were to die, it is no fault of mine.

—The meaning is obscure, and com. do not help. We have tried to make out what we could. Perhaps on account of its difficult construction, the śloka is read quite differently in different versions : one com. reads the first half as: नयनकज्जलिश्रमश्रु विश्रांतकर्णयुगुलं दधतीं विरुष्टाम् giving prominence to her angry tears which washed the pigment in the eyes. The next half eliminates the idea of death and reads in mere eulogistic epithets : क्रान्तां स्परामिघनपीनपयोधराभ्यां श्यामामनल्पगुणगौरवशोभमानाम् Others keeping the first half as we have it, make a change in the third quarter, reading अत्युच्चवृत्तपृथुपनीपयोधराभ्यां, leaving the whole śloka without any verb or idea to connect the first half.—We live by having the impression of her beautiful face on my heart; think the main idea to be, 'I have done my utmost to keep her now, if she dies, I cannot help'— the burden of large breasts illing a woman, is, of course, due to her slender waist सिंहकटी— all these being conventions of standard beauty in Sanskrit classic poetry.

अद्यापि निर्मलशरच्छशिगौरकान्ति चेतो मुनेरपि हरेत्किमुतास्मदीयम् ।
वक्त्रं सुधामयमहं यदि तत्प्रपद्ये चुम्बन्पिबाम्यविरतं व्यथते मनो मे ।।४१।।

And oh ! that face full of nectar, shining bright like the moon in clear sky of Śarat season; it would attract the mind even of a sage, what then of mine? If I get at it again, I would kiss it fast and suck away (the nectar from the lips), (but) my mind is pained keenly (thinking that I won't meet her again) !

—Last pāda is by some, changed to make a connected reading : अविरतं च्यवते न येन I would kiss so that it won't slip again from me. Com. reads चुम्बाम्यहं न विरहो व्यथतं मनो मे and explains the line as तथा चुम्बामि यथा विरहो मम मनो न व्यथते- We think these are efforts to connect the last idea, which originally stood by itself, as shown by us, above.

अद्यापि तत्कमलरेणुसुगन्धगन्धि तत्प्रेमवारि मकरध्वजपातकारि ।
प्राप्नोम्यहं यदि पुनः सुरतैकतीर्थं प्राणांस्त्यजामि नियतं तदवाप्तिहेतोः ।।४२।।

If I were to possess again that sole sacred bathing place of Surata, having water of love, sweetly fragrant like the auroma of lotus-pollen, destroying all the sins of Cupid, I shall, sure, give up this life, to gain that spot.

—Com. reads सुगन्धिवक्त्रं identifying the mouth with तीर्थ. Here, however, the whole body of the beloved is a तीर्थ which, we think, is a better idea.

अद्याप्यहो जगति सुंदरलक्षपूर्णे अन्यान्यमुत्तमगुणाधिकसंप्रपन्ने ।
अन्याभिरप्युपमितुं न मया च शक्यं रूप तदीयमिति मे हृदये वितर्कः ।।४३।।

And oh ! in this world full of beautiful things in hundreds of thousands, excelling each other in their best qualities, her (charming) form, it is impossible for me to compare with any other—this is my own heart's conviction !

—Com. reads विषादः for वितर्कः in the last pāda, and takes the first अहो, too, in the same vein : अहो इति कष्टे; but, her beauty being incorporable, is no cause for विषाद, not at least for her lover, and hence we keep वितर्कः of the vulgate.

अद्यापि सा मम मनस्तटिनी सदास्ते रोमाञ्चवीचिविलसद्विपुलस्वभावा ।
कादम्बकेशररुचिः क्षतवीक्षणं मां गात्रक्लमं कथयती प्रियराजहंसी ।।४४।।

That dear queen-swan still occupies my mind, she like a river, (her body) showing her profuse nature by playing waves of thrills, she having the tenderness of Kādamba filaments, and telling of the fatigue of her limbs, while I was only looking at the nail-marks on her body.

—In the first half of the sloka, she is compared to a river, where the रोमाञ्च is identified with waves, while the second describes the situation after सुरत; while the girl, extremely tender like कादम्बकेशर, shows her bodily fatigue, her lover is curious to observe the क्षतs on the secret parts of her body.—Some read कथयति instead of the ती of our text. The memory of these incidents is like a constantly flowing river, in the mind. Com. has quite a different reading for these lines :

अद्यापि सा हि नवयौवनसुंदरांगी रोमांचवीचिविलसच्चपलांगयष्टिः।
मत्स्वांतसारसचलद्विरहोच्चपंकात्किंचिद्रमं प्रथयति प्रियराजहंसी ॥

The reading रोमांचवीचि° here does suggest तटिनी of our text किंचिद्रमं is obscure even with the help of the com., which has किंचिद्रमनं प्रथयति व्यापयति. The third pāda is explained as : मम स्वातं अंतःकरणं तदेव सारसं कुशेशयं तस्मिन् चलत् प्रचुरिभवच्चासौ विरहश्च, स एव उच्चपंकः महत्तकर्दमः स्यात्.

अद्यापि तां नृपती शेखरराजपुत्रीं संपूर्णयौवनमदालसघूर्णनेत्रीम्।
गंधर्वयक्षसुरकिंनरनागकन्यां स्वर्गादहो निपतितामिव चिन्तयामि ॥४५॥

I still brood over that princess, her eyes languidly rolling in the intoxication of full blowing youth, thinking her to be the daughter of a Gandharva, a Yaksa, Sura, Kinnara or Naga, fallen down from heaven.

—Com. reads, in the last pada साक्षान्नभोनिपतितामिव where साक्षात् means प्रत्यक्षं; while the first नृपति is explained as नृपतिशेखराणां भुमिपालश्रेष्ठानां राजा तस्य पुत्री, ताम्.

अद्यापि तां निजवपुःकृशवेदिमध्यामुत्तुंगसंभृतसुधास्तनकुम्भयुग्माम्।
नानाविचित्रकृतमंडनमंडितांगीं सुप्तोत्थितां निशि दिवा न हि विस्मरामि॥४६

Even now, by day as by night, I cannot forget her (charming) body slender in the waist, like that of the sacrificial altar her two towering breasts touching each other like jars, full of nectar, she who had adorned her body with variegated ornaments and had just awakened from sleep.

—The epithet सुप्तोत्थितां taken with the description of her waist and breasts suggests that she had gone to sleep completely naked just after the sexual act at night, and as she awakes in the morning the poet describes her naked beauty in which the slender waist, and her topping breasts are prominent. A friend objects to this suggested interpretation, saying that the epithet नानाविचित्र° includes her garments; but looking to the tone of the poem, which is highly erotic, depicting संभोगशृङ्गार, we would go even a step further, and suggest that these मंडन which ornamented her body, were not of ordinary pearls or jewels, but were the marks of नखक्षत etc. Comp. The सुप्तोत्थिता in śloka 1, and the marks on the thigh etc. indicated in śloka 15.
Com. reads प्रणयिनी for निजवपु: in ihe first pāda.

अद्यापि तां कनककान्तिमदालसांगीं व्रीडोत्सुकां निपतितामिव चेष्टमानाम् ।
अगांगसंगपरिचुंबनजातमोहां तां जीवनौषधिमिव प्रमदां स्मरामि ॥४७॥

I still remember that lustfull girl of golden brightness, her limbs sluggish owing to youthful intoxication, she being uneasy and bashfull at heart and acting as if falling down (in sheer passion) and then by close contact of bodies, as also by kissing all round, having lost her balance of mind,—she, who was like the panacea of my life.

—The com. reading मदनभीतिविकम्पानाम् for निपतितामिव-चेष्टमानम् showing her fearful trembling at the time of sexual act, is we think better suggested by the epithet व्रीडोत्सुकां, and needs no further explanation. Her falling down may also be due to her व्रीडा and उत्सुकता, instead of passion, as suggested above. The main idea with these readings is that she was first afraid of the sexual act, but subsequently by kissing and close embraces, she was made to forget her fear and uneasiness; जातमोहा may also be taken to mean that she forgot her first tremor to such an extent that she herself took the initiative and thus rightly became जीवनौषधि to the poet. Her boldness thus attained is illustrated well in the following śloka :

अद्यापि तत्सुरतकेलिनिरस्त्रयुद्धं बन्धोपबन्धपतनोत्थितशून्यहस्तम् ।
दन्तौष्ठपीडननखक्षतरक्तसिक्तं तस्याः स्मरामि रतिबन्धुरनिष्ठुरत्वम् ॥४८॥

I still remember her charming tenacity in the sexual struggle without resorting to any weapons of fight, in which relying upon different positions of lying down, and getting up without any force of arms, in which blood propped up when lips were bit

by teeth and nails were pressed deep (on her breasts, hips, thighs ect.).

—बन्धोपबन्ध are the different positions described in कामशास्त्र according to which, पतन and उत्थान of the partners comes out automaticslly, without resorting to force. That she bore all the activities of attack with pleasure, shows her रतिनिष्ठुरत्व which is of course, charming to the male partner, the poet.

अद्याप्यहं वरवधूसुरतोपभोगं जीवामि नान्यविधिना क्षणमन्तरेण ।
तद्भ्रातरो मरणमेव हि दुःखशान्त्यै विज्ञापयामि भवतस्त्वरितं लुनीध्वम् ॥४९॥

Even now I cannot, for a moment, live by any other way without the sex-enjoyment of that excellent girl. So, brothers! death is only remedy for silencing this craving, I request you therefore, to speedily cut off (my head)!

—Was it the दूरान्वय or the rather tedious repetition of सुरत, that caused the change in the reading of the first line? Our text is that found in com. but the vulgate and other Mss. read, instead अद्याप्यहं वरवधूसुभगाभि (or वि.) योगं शक्नोमि नान्यवीधिना च कथं वीसोडुम् which we think is not very happy. The last verb, too, is mostly read as लुनीहि !

अद्यापि नोज्झति हरः किल कालकूटं कूर्मो बिभर्ति धरणीं खलु पृष्ठभागे ।
अम्भोनिधिर्वहति दुःसहवाडवाग्निमंगीकृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति ।।५०॥

God Hara does not still give up the deadly poison; the Great Tortoise bears the Earth on his back; the ocean contains the unbearable Vadava fire; (in short) high-souled people stick to what they have once accepted.

—Second pāda has variant reading in Kashmir version : शेषो बिभर्ति धरणीं खलु मस्तकेन,—For पृष्ठभागे of our text, some Mss. read पृष्ठकेन.—The references here mentioned are related in Puranic accounts : when the oceans were churned for nectar, God Vishnu, in the form of a tortoise, lent support to the Earth, at the bottom; the churning brought forth the कालकूट poison, which threatened to destroy the creation; it was then swallowed by god Siva: the poison made his neck black, and he is called नीलकंठ. About the Nether fire, under the waters of oceans there are two accounts : Vedic tradition says that a sacrificial fire named सौचीक, seeing his brothers destroyed by वषट्कार and हवि, hid himself under waters. Mahabharata states that Fire was cursed by Bhṛgu, and being ashamed of his humiliation, hid under water; the gods then persuaded him to come up and to take part in sacrificial rites, as usual.

परिशिष्ट १

पूर्वपीठिका

(औत्तराहपाठानुसारेण)

ध्यात्वा गणेशमखिलागमसारभूतं श्रीशारदां सुरनमस्कृतपादपद्माम्।
किंचित्स्वकीयमतिसंस्फुरितेन नव्यं काव्यं करोति विदुषां सुखबोधनार्थम् ॥१॥
स्वर्गावनीविमलमण्डलखण्डतुल्ये भूमण्डलेऽनहिलपत्तननामधेये।
वीरङ्गगुर्जरजनैः परिसेव्यमानो भोगी बभूव नृपतिः किल वीरसिंहः ॥२॥
चत्वार एव निजधर्मरताः सदैव वर्णाश्च यत्र नगरे रजनीकरास्याः।
चन्द्रद्रवाक्षपथवीक्षणदृश्यवक्त्रैश्चन्द्रोदयं प्रकटयन्ति दिनेऽपि नार्यः ॥३॥
यो वैरिवीरवरवारणदर्पसिंहो विद्याविनोदविविधाभिरसाः कलावान्।
गाम्भीर्यधैर्यगुरुदानगुणैः स लोकं पाति स्म वीरनृपतिर्निजराजधर्मैः ॥४॥
इत्थं नृपेण रजनीकरबिम्बवक्त्रा राज्ञोऽप्यवन्तिनृपतेरतुलस्य पुत्री।
पाणिग्रहेण विधिना विहिता सुतारा मुख्या बभूव सकलासु वराङ्गनासु ॥५॥
कालक्रमेण विमलां कमलासमानां चन्द्राननां नयननिर्जितपद्मपत्राम्।
चन्द्रोदयेऽथ नृपतेः किलपट्टराज्ञी जज्ञे कलां शशिकलामिव सत्यनाम्नीम् ॥६॥
सा वर्धते शशिकला शशिनः कलेव राज्ञो विशिष्टतनयादधिकैकभाग्या।
अल्पैर्दिनैः कतिपयैरपि राजधानीमागत्य वाक्यसुधया जनकं तुतोष ॥७॥
तां वीक्ष्य चारुवदनां चतुराननस्य वाचामिव प्रचुरबन्धुरबुद्धिशीलाम्।
बालामबालगुरुरूपवतीं नरेशश्चिन्तां चकार तनयाध्ययनाय नित्यम् ॥८॥
राजीवपत्रनयना नरराजकन्या यल्लीलयापि वचनं मधुरं बभाषे।
तद्वीरभूधरपतेरमृतोपमानं चित्ते बभूव सुखदायि दिवा निशायाम् ॥९॥
इत्थं नृवीरनृपवीरवरस्य चित्ते नित्यं चकार कविराजपदानि कन्या।
तातस्तदीयगुणगौरवगाढचित्तश्चिन्तापरो गुरुतरं गुणिनं ददर्श ॥१०॥
श्रीराजवंशनमितेन पुरोहितेन राज्ञे न्यवेदि विदिताखिलतत्कथेन।
काश्मीरकः कविरसौ गुणिनं दिदृक्षुस्त्वामागतः क्षितिप बिल्हणनामधेयः ॥११॥
मुक्तेन्दुकुन्दकुमुदस्फटिकावदाता सर्वामरेन्द्रभुजगेन्द्रनरेन्द्रवन्द्या।
मन्त्रार्थतन्त्रजननी जननी श्रुतीनां श्रीशारदास्ति विषये तत आगतोऽयम् ॥१२॥
कृत्वार्हणं प्रणतिपूर्वमथाशिषं तां जग्राह वीरनृपतिः कविराजतोऽपि।
मायाप्रपञ्चजगदर्णवभीतभीतः सिद्धोपदेशमिव धर्मपरो हि लोकः ॥ १३ ॥
पृष्ट्वा समस्तकुशलं कुलदेवताया आदिष्टवान्निजपुरोहितमस्य तुष्ट्यै।
यद्रोचते मूककवये कुरुत प्रभूतं भोज्याम्बरादि वितातर यथोपदिष्टम् ॥ १४ ॥

तस्मै विहस्य कवये द्रविणं क्षितीशः प्रीत्या सुताध्ययनकारणकोविदाय ।
दत्त्वा निकाममुदितेद्धमनोरथश्रीः श्रीवीरसिंहनृपतिर्मुदमाससाद ॥ १५ ॥
स्नानानुलेपनमनोहरभोजनानि दिव्याम्बराणि बहुमानपुरःसराणि ।
काश्मीरकः कविवरोऽथ निशम्य रात्रौ प्रातः पुरोहितयुतो नृपतिं ददर्श ॥ १६ ॥
गद्यप्रबन्धविधिना गुरुणा कवित्वं कृत्वा च पद्यरचनां मधुरां कवीन्द्रः ।
विद्यापगागहनवासपयोधिधीरं वीरं तुतोष स यथा न तथान्य एव ॥ १७ ॥
एवं विलोक्य ललितार्थपदं कवीन्द्रमामन्त्र्य तत्र तनयां कवये निवेद्य ।
अध्यापय प्रमुदितो भगवन्निमां त्वं कृत्वा प्रसादमथ चन्द्रकलामुवाच ॥ १८ ॥
उन्निद्रचारुकुसुमैः कविशेखरोऽयं काश्मीरकः शशिकले कुरु पादपूजाम् ।
क्रीडां विहाय शुकसारिगतां सखीनां शास्त्रे गृहाण वचनं कविबिल्हणस्य ॥ १९ ॥
[सेनापतिः कविमभाषत वीरसिंहो होनायकां रचय सांप्रतमेव रम्यान् ।
सख्यावतीं सितग्रहं सपरिच्छदं तदध्यापनाय न शशाङ्ककलार्थमस्ति ॥ १ ॥
श्रुत्वा तथेत्यभिहितं कविना क्षणेन भोज्यानि तत्र वसनानि तथासनानि ।
यानानि दास्य इतरेऽनुचरेषु मुख्यास्तत्प्राप्य स स्वभुजसंनिहितं च चक्रे ॥ २ ॥
कृत्वेति वीरनृपतिः स्वसुतां करेण धृत्वा कवेरथ समर्प्य ननाम मूर्ध्ना ।
भूयः पुरोहितमथ स्वजनानवोचत्सर्वे मया सह सदा सुखिनो भवन्तु ॥ ३ ॥]
राज्ञो विसृज्य गुणिनो गुरुभावभक्तिं व्यक्ताक्षरक्रमवतीमपि राजपुत्रीम् ।
ज्ञात्वा व्यपाठ्यदतिप्रयतः कवीन्द्रः स्तोकैर्दिनैः शशिकला विदुषी बभूव ॥ २० ॥
सा प्राकृतानि विमलानि च संस्कृतानि शास्त्राण्यधीत्य किल चन्द्रकला सुशीला ।
श्रीबिल्हणं निजगुरुं प्रणिपत्य साक्षात्तं हर्षयां नृपतिमास सरस्वतीं च ॥ २१ ॥
कन्यागृहे प्रचुरकुङ्कुमपुष्पवासे कर्पूरगौरसरसागरुचन्दनाढ्ये ।
शृङ्गारसारगहनं किल कामशास्त्रमध्यापयत्यमलचन्द्रकलां कदाचित् ॥ २२ ॥
विज्ञातमन्मथरसा स्मरबाणविद्धा तस्यान्यभावरमणी नरनाथपुत्री ।
भावार्थभावितमनोभवतुल्यकान्ता कान्ते रसान्निदधति स्म दृशोर्विकारान् । २३ ।
[इत्थं विकल्प्य कविराट् पठितां स बालामन्तःपुरे जवनिकान्तरसंस्थितां ताम् ।
मारज्वराकुलितमानस एव मन्ये मत्वा सखीं स्वसदृशीं कलितानुभावः ॥ १ ॥
जातं सुजन्म विफलं भुवने नलिन्या दृष्टं यथा न विमलं तुहिनांशुबिम्बम् ।
श्रुत्वा कवेः सुवचनं मधुरं तदेव किंचिद्विहस्य तुहिनांशुकला बभाषे ॥ २ ॥
तुष्टानि कोकमिथुनानि भवन्ति नूनं सूर्यांशुभिर्जगदिदं निखिलार्थमेति ।
संपूर्णतापि शशिनः किल निष्फलेव दृष्टा न येन नलिनी परिपूर्णरूपा ॥ ३ ॥
इत्थं निशम्य स कविः सुवचोऽबलायाः प्रोवाच कामवशगः शृणु चन्द्रलेखे ।
मध्येऽम किं जवनिका कुरुतेऽरिभूता दूतीं कुरुष्व दयितेऽन्तरमेतदेव ॥ ४ ॥

प्रेमादरात्तरलितेन विलोचनेन वक्त्रेण चारुहसितेन सुधाधरेण ।
ईषद्विजम्भितकुचद्वितयेन बाला विद्वांसमाशु वशिनं च वशीवकार ॥ २४ ॥
श्रीपद्मपत्रनयनां वरपद्महस्तां पद्मप्रकृष्टचरणां शुचिपद्मगन्धाम् ।
तां पद्मिनीमिव सुपद्मनिकेतनां वा मेने कविः शशिकलामिव कामवल्लीम् ॥२५॥
सा प्राह तं कविमवेक्ष्य मनोनुरागं स्वामिन्द्वयं भवति सर्वजनोपशान्त्यै ।
तत्त्वं शिवस्य शिवदायि च कामतत्त्वं त्वं संप्रति स्मरगुरुःस्मर योग्यमत्र ॥२६॥
[निरर्थकं जन्म गतं नलिन्या यथा न दृष्टं तुहिनांशुबिम्बम् ।
उत्पत्तिरिन्दोरपि निष्फलैव दृष्ट्वा प्रहृष्टा नलिनी न येन ॥ १ ॥]
इत्युक्त एव विजनेऽथ विचार्य सर्वं गान्धर्वराजविधिना जगृहे स पाणिम् ।
कामी युवा स्मरकलाकुशला च बाला दैवात्तयोरघटितं घटितं बभूव ॥ २७ ॥
सा कामशास्त्रविधिना किल काम केलिः लीलाविलासनिलयं चकमे कवीशम् ।
अन्योन्ययौवनविमोहभरप्रयुक्तैर्वाक्यैः सुधारसमयैश्च ननन्दतुस्तौ ॥ २८ ॥
राजप्रियोऽपि विविधागमपारगोऽपि भुङ्क्ते स गूढचरितो नरराजपुत्रीम् ।
शास्त्रोदितान्यनुदितानि च मोहनानि पश्यन्नहर्निशमतीव विमूढचेताः ॥ २९ ॥
प्राह प्रियां स कविरेव मम प्रियेति सा तं कवि कथयति स्म मम प्रियस्त्वम् ।
पृच्छाम्यहं यदि पुनः कथयोत्तरं मे त्वं चापि मे कथय नाथ कवीशमुख्य ॥ ३० ॥
अङ्गणं तदिदमुन्मदद्विपश्रेणि शोणितविहारिणो हरेः ।
उल्लसत्तरुणकेलिपल्लवां सल्लकीं त्यजति किं मतंगजः ॥ ३१ ॥
निरर्थकं जन्म गतं नलिन्या यथा न दृष्टं तुहिनांशुबिम्बम् ।
उत्पत्तिरिन्दोरपि निष्फलैव दृष्टा प्रहृष्टा नलिनी न येन ॥ ३२ ॥
पूर्णेन्दुबिम्बसदृशं च नृपात्मजास्यमानस्य विद्रुमलतामिव चुम्बनाय ।
कामप्रियव्रतनिविष्टतयातिगाढमालिङ्गनं सपुलकं प्रथमं चकार ॥ ३३ ॥
नीवीनिबन्धनविधानविमोचनाय नाभिप्रदेशनिहितः कविना प्रकोष्ठः ।
कन्दर्पमन्दिरपिधानहरः करोस्य रुद्धः स तस्कर इव क्षितिराजपुत्र्या ॥ ३४ ॥
आश्लिष्य गाढमबलामुपनीय शय्यामारोप्य वक्षसि रदेन निपीड्य चोष्ठम् ।
संवेश्यकेन चरणाग्रभवेन वस्त्रमाकृष्य चाकुलतया सुरतं चकार ॥ ३५ ॥
चन्द्रानना सुरतकेलिगृहीतवस्त्रा नेते निरूध्य च करद्वितयेन तस्य ।
आरोग्य मंक्षु शयने पुरुषायमाना सा नन्दयत्यति कराङ्गुलितर्जनेन ॥ ३६ ॥
सुकोमला चन्द्रमुखी च बाला प्रियं वदन्ती मधुराक्षराणि ।
कृशोदरी गौरविशालनेत्रा ददातु मे शंकर जन्मजन्मनि ॥ ३७ ॥
पद्मानना चकितबालकुरङ्गनेत्रा मत्तेभकुम्भयुगलस्तनभारनम्रा ।
काश्मीरकेन किल संपुटिताभिधेन बोभुज्यते स्मररणे नरराजपुत्री ॥ ३८ ॥

पक्वप्रवालरुचिरारुणदन्तवासा दन्तप्रभाविजितहीरकदम्बशोभा ।
संतोष्यते तदनु पीडितकेन नाम्ना कान्तेन कान्तिकरणेन नरेन्द्रपुत्री ॥ ३९ ॥
चूतप्रवालकरपल्लवकेलिरम्या वामाङ्गना सुगतिनिर्जितराजहंसा ।
पद्मासनाद्यकरणैश्च मनोविनोदैः संगम्यते सुकविना क्षितिपालपुत्री ॥ ४० ॥
[लीलावशीकृतसमस्तसुरर्षिवर्यगन्धर्वयक्षपवनाशनसिद्धसंघाः ।
वात्स्यायनोक्तकरणैर्निखिलैर्मनोज्ञैः संभुज्यते कविवरेण नरेन्द्रपुत्री ॥ १ ॥]
उद्यन्मृगेन्द्रतनुमध्यरुपा वराङ्गी सर्वाङ्गदत्तसुमना सुभगा सुशीला ।
सा सिद्धतामुपगता नरराजपुत्री स्त्रीनैपुणं सुकविना बहु शिक्षिता च ॥ ४१ ॥
दोलारतानुकरणेन कवीश्वरस्य सा रम्यते रतिकलाकुशला निशीथे ।
लावण्यसिन्धुमुदिता रुदितानि कृत्वा तस्मै समर्पयदहो गुरुदक्षिणार्थे ॥ ४२ ॥
उन्निद्रचम्पकविशुद्धसुवर्णवर्णा कर्णान्तगस्मरसरोरुहचारुनेत्रा ।
संरम्यते सुरतनागरिकेण नाम्ना श्रीबिल्हणेन कविना नरराजपुत्री ॥ ४३ ॥
तद्भावसूचितमनङ्गरसप्रसादं चाटूक्तितत्क्षणवियोगसुदुःसहं च ।
प्रेम प्रवृद्धमितरेतरमप्रमेयं कामं तयोरनुपमेयतरं बभूव ॥ ४४ ॥
उत्तुङ्गपीवरघनस्तनमण्डलेन बिम्बाधरेण रमणद्विजखण्डितेन ।
अङ्गेन कान्तपरिदत्तनखव्रणेन शुद्धान्तरक्षिभिरलक्षि वरोपभुक्ता ॥ ४५ ॥
आः कस्य सांप्रतमहो कुपितः कृतान्त कृत्वेति ते हृदि ततः प्रणिपत्य भूपम् ।
देवाभयं शशिकला पुरुषोपभुक्ता सत्याय ते स गुरुरीक्षित एव नूनम् ॥ ४६ ॥
रक्षाजनेन कविनामनिवेदितेन भूपो बभूव किल दोलितचित्तवृत्तिः ।
किं सत्यमस्ति कथितं वितथं तु किं वा जीवप्रियं द्वितयमेव कविः सुता मे ॥४७॥
[आकर्ण्य कञ्चुकिवरः क्षितिपालवाचमासीत्स संसदि यथा शरभिन्नवर्मा ।
संगोप्य बिल्हणकवेश्चरितेक्षणाय भूपोऽन्यदा शशिकलानिलयं जगाम ॥ १ ॥
विद्यानवप्रयतमन्मथचाटुवाक्यैः कन्दर्पकेलिकुपितां नरराजपुत्रीम् ।
पुष्पेषुबाणमधुरीकृतमानसोऽयं कामी प्रसादयति चन्द्रकलां यथेष्टम् ॥ ४८ ॥
[सुभ्रु त्वमेहि कुपितासि किमर्थमेषा शय्या त्वयाप्यपहृता सुरभिस्रगाढ्या ।
कोपं विमुञ्च मयि रागिणि नम्रमौली भृत्ये प्रसीद भवति विरहाद्दिशोऽन्धाः ॥१॥]
यावत्प्रसादयति तां नृप आह तावत्कां तां प्रसादयसि दुष्टचरित्रभावैः ।
श्रुत्वेति लक्षचरितो निजचौर्यगुप्त्यै कामी दशं निजकरेण ममर्द शीघ्रम् ॥ ४९ ॥
उत्थाय संमुखगतोऽक्षिशिरोऽवगुम्फ्य तं प्राह धीरमनसा नृपतिः सचक्षुः ।
कान्तापि तापयति यः कुपितो जनोऽयं येन प्रसादयति देव विचारयार्थम् ॥५०॥
[काव्यं कवेरिति निशम्य निरीक्ष्य पुत्रीमर्थं विचार्य बहुधा नृपतिः प्रतीतः ।
श्रीभारतीविषयवासिविलासलीलाभिज्ञं जगाद तमिति क्षमतां यदुक्तम् ॥ १ ॥

पुत्री नृपस्य नरनाथमथ प्रणम्य प्रोवाच गद्गदवचः शृणु तात तत्वम् ।
विद्याधिको मम गुरुर्गुणवद्विभाति तद्दीक्षितं गुणवतो मयि न क्षमन्ते ॥ २ ॥
भूपे गते स्म वदतीन्दुकलां स भीतां कान्ते ममाप्युभयथा कुशलं दुरापम् ।
मृत्युस्त्वदीयविरहाद्यदि यामि देशं नान्यद्यथात्र यदि वेत्ति पिता तवेदम् ॥३॥]
भिज्ञा प्रियस्य वचनं तदिदं निशम्य वातोद्धतेव सहसा कदली चकम्पे ।
तूर्णं चकार रमणस्य निरीक्षणं सा ताम्बूलशोभितकरापि वराङ्गनानाम् ॥ ५१ ॥
श्रेयो वरं मयि न जीवितनाथ नाथ त्वं किं परित्यजसि मामकृतापराधाम् ।
सूक्ष्मातिधर्मगतिरस्ति विचारय त्वं जीवामि किं रमण ते विरहान्मुहूर्तम् ॥५२॥
सौदामिनी भवति किं जलदे प्रयाते ह्यस्तं गते शशिनी तिष्ठति चंद्रिका किम् ।
हे जीवितेश रतिदायक कामरात जीवामि न क्षणमदर्शनतस्तवाहम् ॥ ५३ ॥
बालेयमेव शरणं मरणेऽपि भूयान्मृत्युर्भविष्यति जनस्य च मादृशस्य ।
भूयाद्विपत्तिरिह राजसुतानिमित्ते धर्मस्तदेति सुदृढं हृदयं चकार ॥ ५४ ॥
निर्वासनं स्वनगरात्खरपृष्ठयानं नाशं करस्य वधबन्धनकं समस्तम् ।
अङ्गीचकार कुसुमेषुनिपीडिताङ्गः काश्मीरको नृपसुतारमणाय गूढः ॥ ५५ ॥
खेदं न याति दधति स्वजने न लज्जां ये स्त्रीरताः किल भवन्ति नरा विमूढाः ।
सत्यां सती परममूर्तिमतीव गङ्गां वामाङ्ग एव वहति त्वमिवः शिवोऽपि ॥ ५६ ॥
अङ्गीविधाय स शिवं च शिवेतरं च काश्मीरकः शशिकलां रमते तथैव ।
भूयः कविः कतिपयेषु दिनेषु दूतीवक्त्रेण तेन गदितश्च पुरोहितेन ॥ ५० ॥

अलमति चपलत्वात्स्वप्रमायोपमत्वा
—त्परिणतिविरसत्वात्संगमेनाङ्गनायाः ।
इति यदि शतकृत्वस्तत्त्वमालोचयाम—
स्तदपि न हरिणाक्षीं विस्मरत्यन्तरात्मा ॥ ५८ ॥

के वा न सन्ति भुवि वारिरुहावतंसा हंसावलीवलयिनो जलसंनिवेशाः ।
किं चातकः फलमवेक्ष्य स वज्रधारां पौरंदरीं कलयते नववारिधाराम् ॥ ५९ ॥
श्रुत्वा कवीन्द्रवचनं नृपपूज्यविप्रो राजान्तिकं पुनरगाच्छ्रुतसर्ववृत्तः ।
संप्राप्य भूपमितरेषु जनेष्वसत्सु हूचे मनोगतवचश्च पुरः पुरोधाः ॥ ६० ॥
श्रीवीरसिंह नृपवीर विपक्षवीर मत्तेभकुम्भरिपुसिंहसमानसार ।
वैदेशिकः स्वकुललाञ्छनमातनोति श्रुत्वापि तत्खलु भवान्क्षमतेऽत्र चित्रम् ॥६१॥
वंशार्चितेन कथिते वचने नृवीरो जज्वाल वह्निरिव वातविवृद्धवेगः ।
आहूय तत्प्रियसखीश्चरितं च पृष्ट्वा ताभ्यः समस्तमपि भूपतिराससाद ॥ ६२ ॥
ज्ञात्वा स्वयं सकलमर्थमनर्थमूलं प्रोवाच रोषवशगः शुभमन्त्रिणस्तान् ।
चौरस्य किं भवति शासनमत्र योग्यं शूलाधिरोहणमिति प्रतिपादितं तैः ॥ ६३ ॥

भूपाज्ञया सपदि वर्षधरैर्धिंगाढं तं नीयमानमुपलक्ष्य जनस्त्ववोचत् ।
चौरः किमेष सुकविः प्रभुरत्नहारी लोकोक्तिरेवमभवन्नगरे समस्ते ।। ६४ ।।
द्वारि स्थितामथ नीरीक्ष्य नरेन्द्रपुत्रीं नेत्रछटां प्रदधतीं स उवाच कान्ताम् ।
बालेऽधुना सुरवधूरमणाय यामि नैवागमिष्यति पुनः कविबिल्हणस्त्वाम् ।।६५।।
नार्यो नरेन्द्रतनयागूरुवीक्षणार्थमाजग्मुराशु गमनेऽपि विलासवत्यः ।
काचित्करेण दधती परिधानवस्त्रं काचिद्विमुञ्चति करादपि कञ्चुकीं स्वाम् ।। ६६ ।।
काचिन्निजोष्ठामतरक्तिमवीक्षणार्थमादर्शमेव दधती स्वकरेण चान्या ।
काप्यङ्गनार्धरचितां कबरीं करेण पीनोन्नतस्तनतटान्तरितां दधाति ।। ६७ ।।
एकं विधाय जतुरङ्गविरञ्जितं च पादं द्वितीयमपरा परिहाय यान्ती ।
आनञ्ज नेत्रमपरा न सुकज्जलेन तद्दर्शनाहृतमना हि ययौ गवाक्षम् ।। ६८ ।।
तद्दर्शनाय विविधा द्विजराजयस्ता नानाविधाश्च विबुधा अपि बाहुजाश्च ।
वैशाश्च सेवकजना नृपसेवकाश्चेत्यन्ये प्रदुद्रुवुरहो विधिरेवमुक्त्वा ।। ६९ ।।
ताम्बूलमेव दधती स्वकरेण कापि हारावलीविरचनोचितसूत्रहस्ता ।
आलिङ्गय बाहुलतया स्वसखीं च कण्ठे काचिच्च गच्छति गवाक्षपथं कृशाङ्गी ।।७०।।
[धृत्वा करेण गमनात्परिधानवस्त्रं स्रस्तं सितं कटितटाद्रशनां विमुच्य ।
नाभिप्रविष्टनिखिलाभरणप्रभेण वातायने स्थितवती ददृशे च काचित् ।। १ ।।
काचित्स्तने निपतितं करमम्बुजाक्षी भर्तुर्विहाय सहसा गतकञ्चुकापि ।
श्रुत्वा चचाल पटहध्वनितं गवाक्षजालान्तरेण तमपश्यददृश्यमाना ।। २ ।।
सैरन्ध्रिकासमनुरञ्जितमङ्घ्रिमेकमुत्क्षिप्य पावकरसं किरती तथान्या ।
लीलाविलासगमनेन मनो हरन्ती प्रोद्दामनूपुररवा चलिता गवाक्षम् ।। ३ ।।]
कामी स चापि नरराजनिदेशतस्तैर्वध्यावनी प्रति गणैरपि नीयमानः ।
दृष्टो जनैः सकरुणं नगराङ्गनाभिरुक्तं तदा शिव शिवेति विमोचयैनम् ।। ७१ ।।
वध्यावनीमथ निरोपितशूलरौद्रां नीत्वा कविं तु वधकाः कथयांबभूवु ।
स्नानं वीधेही परीचिन्तय देवमाद्यमन्ते मतिर्भवति या सुकवे गतिः सा ।। ७२ ।।
[इत्थं समस्तजनमध्यगतो विहाय तां शुद्धबुद्धिमखिलां न च किंचिदूचे ।
तूर्णीं स्थितं तमवलोक्य पुनस्तमूचुरद्यापि न स्मरसि किं जगदादिमेकम् ।। १ ।।]
संसारदुस्तरपयोनिधितारणाय ध्यायन्ति यं विविधयोगरता मुनीन्द्राः ।
यः सर्वलोकहृदयाम्बूजकोशहंसस्तं सर्वगं स्मर सदैव विमुक्तिहेतुम् ।। ७३ ।।
लोओक्तिपु स्थितवतीपु जनेपु सत्सु तामेव पश्यति पुरोपि च पृष्ठतोऽपि ।
चित्ते स्थितामथ नरेशसुतां विहाय नाद्यापि पश्यति कविः स्वहितं तदन्यत् ।७४।।

।। इति श्रीबिल्हणकविकृतचौरपञ्चाशिकायां पूर्वपीठिका समाप्ता ।।

परिशिष्ट २

॥ बिल्हणचरितपूर्वपञ्चाशत् ॥

(दक्षिणात्यपाठानुसारेण)

पृथ्वीमण्डलनाभिसूतकनकाद्रेरुत्तरस्यां दिशि
प्रायः सज्जनसङ्घराजितमहापाञ्चालदेशोऽभवत् ।
लक्ष्मीभूमन्दिरनाम पट्टणमभूनानासुखैकास्पदं
तत्रासीन्मदनाभिरामनृपतिर्भूपालचुडामणिः ॥ १ ॥
मन्दारमाला तस्यासीन्महिषी सुगुणा तयोः ।
यामिनीपूर्णतिलका तनया विनयोज्ज्वला ॥ २ ॥
आसीद्यौवनशालिनी मधुरवाक सौभाग्यभाग्योदया
कर्णान्तायतलोचनाऽतिचतुरा प्रागल्भ्यगर्वान्विता ।
रम्या बालमरालमन्थरगतिर्मत्तेभकुम्भस्तनी
बिम्बोष्ठी परिपूर्णचन्द्रवदना भृङ्गालिनीलालका ॥ ३ ॥
दृष्ट्वा तां मदनाभिरामनृपतिः पुत्रीं पवित्रां स्वयं
संगीताम्बुनिधेः सुधाकरकलां साहित्यहीनां तदा ।
आलोच्यात्मनि सर्वकाव्यनिपुणा कार्या मयेति ध्रुवं
निश्चित्याशु परं प्रधानपुरुषं चाहूय संपुष्टवान् ॥ ४ ॥
यामिनीपूर्णतिलका संगीतनिपुणाऽभवत् ।
साहित्यविद्या त्वभ्यस्या युवत्या प्रौढयाऽनया ॥ ५ ॥
मुखमखिलं नयनयुगं वक्षः सर्वं पयोधरद्वन्द्वम् ।
मध्यमशेषं गगनं तस्याः शिक्षाविधौ समर्थः कः ॥ ६ ॥
देवैरालोच्यतां सम्यक् संतिष्ठन्तेऽखिला बुधाः ।
तानाहूयाधुना सर्वान्बहुवारं परीक्ष्यताम् ॥ ७ ॥
तथैव भूयादिति सर्वशास्त्रशस्ताशयां आरुचरित्रयुक्तान् ॥
आहूय सर्वान्विबुधान्नरेन्द्रः पप्रच्छ युष्मासु फलं किमस्ति ॥ ८ ॥
तर्के व्याकरणे पुराणविषये वेदान्तशास्त्रेऽखिले
वेदे तत्पदपाठतत्क्रमजटारोहावरोहे वयम् ।
स्वभ्यस्ता नववादमुख्यवचनप्रौढप्रयोगान्विता
नैवं वक्तुमुपक्रमेत विबुधानीदृग्विधान् सज्जनान् ॥ ९ ॥

तदा यूयं सर्वे मम वरसुतां काव्यनिपुणां
रसालंकारज्ञां कुरुत नितरामेवमुदिते ।
रसज्ञा न स्यामो वयमुत रसज्ञास्तु कवयः
कवित्वं नो नास्ति प्रविशति कथं छान्दसकुले ॥ १० ॥
नैव व्याकरणज्ञमेव पितरं न भ्रातरं तार्किकं
दूरात्संकुचितेव गच्छति पुनश्चण्डालवच्छान्दसम् ।
मीमांसानिपुणं नपुंसक इति ज्ञात्वा निरस्यादरा-
त्काव्यालंकरणज्ञमेव कविताकन्या वृणीते स्वयम् ॥ ११ ॥
रसालंकारनिपुणः सर्वकाव्यविचक्षणः ।
छन्दोनाटकतत्त्वज्ञः को वा कविरुदीर्यताम् ॥ १२ ॥
मल्हणो बिल्हणश्चेति विद्येते सत्कवीश्वरौ ।
तत्राऽपि बिल्हणो नाम कविरा द्दृक्कथ्यते बुधैः ॥ १३ ॥
वासः शुभ्रमृतुर्वसन्तसमयः पुष्पं शरन्मल्लिका
धानुष्कः कुसुमायुधः परिमलः कस्तूरिकास्त्रं धनुः ।
वाणी तर्करसोज्ज्वला प्रियतमा श्यामा वयो यौवनं
मार्गः शाङ्कर एव पञ्चमलया गीतिः कविर्बिल्हणः ॥ १४ ॥
आगत्य सद्बिल्हणनामधेयः कविः सुधर्माख्यसभान्तराले ।
ददौ सुरेशाय गुरुर्यदाशिषं जगौ तदाशीर्वचनं महीपतेः ॥ १५ ॥
विद्वन् राजशिखामणे सुखमहो सौख्यं प्रसादात्तव
प्रीत्या ख्यातिरमीभिरेव कथिता नास्माभिरालोकिताः ।
यूयं चेति निरूपिते नृपतिना तत्कालमस्मिन्पुरे
सद्विद्याव्यसनेन कालमनयं त्वामद्य संदृष्टवान् ॥ १६ ॥
तदा नरेशः कविपुङ्गवाय स्वकण्ठहारादिसमस्तभूषाः ।
दुकूलवस्त्रद्रविणं यथेष्टं दत्त्वोचितं प्रेषितवान्गृहाय ॥ १७ ॥
आकारे मदनः सुकाव्यरचनाचातुर्ययुक्तौ गुरुः ।
सद्भापास्वपि दृश्यते च चतुरस्तं दृष्टवत्यः स्त्रियः ।
स्वप्राणेश्वरसंगमं सुखकरं त्यक्त्वा न जीवन्त्यहो
तस्यान्ते सुखमारया तनययाभ्यासः कलानां कथम् ॥ १८ ॥
तरुणीकल्पवृक्षस्य तस्य तारुण्यमञ्जरी ।
आकर्षत्यायताक्षीणामन्तःकरणषट्पदान् ॥ १९ ॥
एवं वदति राजेन्द्रे प्रधानो नृपमब्रवीत् ।
तथापि शास्त्राभ्यासोऽस्माद्विधेयो ननु भूपते ॥ २० ॥

एवं विना न कोऽप्यस्ति मत्पुरे सरसः कविः ।
किं कुर्मः कपटोपायः कथ्यतां नीतिकोविद ॥ २१ ॥
भवद्भिर्ज्ञातसर्वस्वैर्देवैरेव विचार्यताम् ।
तस्योपायस्तथा भूयस्त्वया पूर्वमुदीर्यताम् ॥ २२ ॥
तयोर्वतद्वन्द्वमिहास्ति नान्धमुखावलोकं कुरुते कुमारी ।
स बिल्हणः कुष्ठशरीरदर्शनं कुर्यात्कदा नेति मया श्रुतं विभो ॥ २३ ॥
पुत्री कुष्ठगतेति बिल्हणकवेराचक्ष्व तस्याः कवि·
र्जात्यन्धः प्रतिपादयस्व नितरां श्रुत्वा तदुक्तं वचः ।
तौ श्रान्याविति चाप्तश्च युवयोर्मध्ये ह्यदृग्गोचरं
बध्वा काण्डपटं ददामि तदिदं ह्यभ्यस्यतामुच्यताम् ॥ २४ ॥
यदुक्तं भवता मन्त्रिस्तथैव क्रियतेऽधुना ।
इत्युक्त्वाकारयामास कुमारीं कोमलाकृतिम् ॥ २५ ॥
आगत्य सा मन्मथमन्गदेवता समानरूपा पितुरन्तिके स्थिता ।
तां वीक्ष्य शास्त्रश्रवणं विधेयं त्वया भवत्वित्यवदत्कुमारी ॥ २६ ॥
जात्यन्धको बुधश्रेष्ठो बिल्हणाख्योऽस्ति मत्पुरे ।
तस्यान्ते क्रियतां सर्वकलाभ्यासो यथासुखम् ॥ २७ ॥
जन्मादितोऽन्धकमुखं न पश्यामिति मे व्रतम् ।
तथा चेद्युवयोर्मध्ये काण्डं दास्यामि यद्भवेत् ॥ २८ ॥
इत्थङ्गीकृतवचनां तनयां चाहूय बिल्हणकविं च ।
कुष्ठगता मत्पुत्री सर्वकलाकोविदा त्वया कार्या ॥ २९ ॥
साधूक्तं नृपशेखर नोद्वीक्ष्ये कुष्ठरोगिणो मुखमहम् ।
भूयाद्युवयोरपि चेन्मध्ये दास्यामि यवनिकां बद्ध्वा ॥ ३० ॥
स्वामिंस्त्वयैवं निर्बन्धे कृते किं करवाण्यहम् ।
तदा भवतु मद्भक्त्या विद्यां दास्यामि भूपते ॥ ३१ ॥
इतीरितं वचः श्रुत्वा प्रेषयामास बिल्हणम् ।
मन्त्रिंस्त्वदीरितोपायः साध्वभूदित्यभाषत ॥ ३२ ॥
ततः समाहुय निमित्तकोविदान्मुहूर्तमालोच्य शुभंकरं परम् ।
विरच्य गेहं बहुचित्रचित्रितं तदन्तरे काण्डपटं बबन्ध हि ॥ ३३ ॥
तत्रागत्य नराधिपः शुभदिने मन्त्रीन्कवीन्सद्बुधा—
नध्यक्षान्स्वसुतां च बिल्हणकविं शीघ्रं समानीय तान् ।
वाग्देवीपरिपूजनं प्रथमतः कृत्वा तु रामायण—
प्रारम्भं कृतवान्स बिल्हणकविः स्वस्तीकृतानुग्रहः ॥ ३४ ॥

ततस्तु राजा सर्वेषां बुधानां वस्तुवाहनम् ।
वस्त्रादीन्युचितं दत्वा स्वगृहान्प्राहिणोदथ ॥ ३५ ॥
तत्राद्दरान्नरपतिर्वरभोजनं च
ताम्बूलवस्त्रशयनासनसंहतीश्च ।
कृत्वामितं प्रतिदिनं कुरतात्र शास्त्रा—
भ्यासं निकेतनमगादिति संजगाद ॥ ३६ ॥
तदा च बिल्हणकविः स्सर्वशास्त्राणि सर्वदा ।
निरूपयत्यग्रहीत्सा तप्तलोहमिवोदकम् ॥ ३७ ॥
नानालङ्कारभेदे नवरससुरभे भानुसंभक्तयुक्ते
काव्ये नानार्थशास्त्रे सुजनजनमते नाटकैकप्रशस्ते ।
स्वच्छच्छन्दोऽब्धिपारे बहुसुखविषये कामदे कामशास्त्रे
प्रौढासीद्बिल्हणादप्यधिकमतियुता राजपुत्री पवित्रा ॥ ३८ ॥
अथैकदा कामसहायभूते वसन्तमासे परिपूर्णिमायाम् ।
प्रकाशितानेकदिगन्तरालश्चन्द्रोदयोऽभूत्किरणैः स्वकीयः ॥ ३९ ॥
मारनाराचनिर्माणशाणचक्रमिवोदितम् ।
यामिनीकामिनीकर्णकुण्डलं चन्द्रमण्डलम् ॥ ४० ॥
इदं कुमुदभेदनं मदनमान्द्यविच्छेदनं
वियत्तिमिरवारणं विरहकामिनीमारणम् ।
समुल्लसति सुन्दरादुदयकन्दरादैन्दवं
पुरन्दरदिगङ्गनाश्रवणकुण्डलं मण्डलम् ॥ ४१ ॥
स्वैरं कैरवकोरकान्विदलयन्यूनां मनः खेलय-
न्नम्भोजानि निमीलयन्मृगदृशां मानं समुन्मूलयन् ।
ज्योत्स्नां कन्दलयन् दिशो धवलयन्नम्भोधिमुद्वेलयं-
ल्लोकानाकुलयंस्तमः कवलयन्निन्दुः समुज्जृम्भते ॥ ४२ ॥
शय्यागेहे शयनतलतो बिल्हणाख्यः कवीन्द्र-
श्चन्द्रं दृष्ट्वा नयनसुभगं जालमार्गप्रविष्टम् ।
पृथ्वीभागे विरहिविततौ कामसंतानबीजं
चित्तोद्भूतप्रबलतरमुदा वर्णयामास पूर्णम् ॥ ४३ ॥
नक्षत्रेश त्वदुदरगतं चिह्नमेके वदन्तु
भाषन्तेऽन्ये शश इति परे कोमलाङ्कं चमूरुम् ।
मन्ये कान्तधरदलविधावग्रहीत्कुक्षिसंस्थं
तत्पीयूषं तव विधिरहो कालिमासीत्तदादि ॥ ४४ ॥

नेदं नभोमण्डलमम्बुराशिर्नैमाश्च तारा नवफेनखण्डाः ।
नायं शशी कुण्डलितः फणीन्द्रो नासौ कलङ्कः शयितो मुरारिः ॥ ४५ ॥
अङ्कं केऽपि शशङ्किरे जलनिधेः पङ्कं परे मेनिरे
सारङ्कं कतिचिच्च संजगदिरे भूच्छायमैच्छन्परे ।
इन्दौ यद्दलितेन्द्रनीलशकलश्यामं दरीदृश्यते
तत्सान्द्रं निशि पीतमन्धतमसं कुक्षिस्थमाचक्ष्महे ॥ ४६ ॥
प्राचीभागेऽनुरागे तरणिविरहिणि कान्तमुद्रे समुद्रे
निद्रालौ नीरजालौ धृतमुदि कुमुदे कोकलोके सशोके ।
आकाशे संविकाशे तमसि शममिते निर्विचारे चकोरे
कन्दर्पेऽनल्पदर्पे विकिरति किरणान् शर्वरीसार्वभौमः ॥ ४७ ॥
चन्द्रमण्डलसुरङ्गया जगन्मदिरे मदनदस्युरागतः ।
मानवित्तमपहर्तुमुद्यतो मोहभस्मकलिकेव चन्द्रिका ॥ ४८ ॥
आकाशशाणे शरदाभिरामे राशीकृतं चन्दनमिन्दुबिम्बम् ।
तदन्तरा लेपयितुं विकीर्णः कस्तूरिकारेणुरयं कलङ्कः ॥ ४९ ॥
क्व काणः क्व कलङ्की च कथं वा तस्य दर्शनम् ।
एतदाश्चर्यकं मत्वा स्वमनस्यन्वचिन्तयत् ॥ ५० ॥
अनन्धोऽयं भवेत्सर्वमेतज्जनककृत्रिमम् ।
व्रतभङ्गो मम स्याद्वा तं पश्यामीत्यमन्यत ॥ ५१ ॥
उत्थाय शय्यातलतः कुतूहलान्नीत्वा स्वपर्यङ्कतसस्थकाण्डम् ।
धृत्वा स्वहस्तद्वितये गवाक्षात्कृतोदयं चन्द्रमसं निरैक्षत ॥ ५२ ॥
यामिनीपूर्णतिलका पश्यन्ती बिल्हणं तदा ।
पञ्चबाणशराहत्या मूर्च्छा परमवस्थिता ॥ ५३ ॥
इतः कवीश्वरो दृष्ट्वा काण्डवस्त्रोपरि स्थितम् ।
वक्त्रं पूर्वाचलादुद्यत्प्रालेयांशुमिवोदितम् ॥ ५४ ॥
किमिन्दुः किं पद्मं किमु मुकुरबिम्बं किमु मुखं
किमब्जे किं मीनौ किमु मदनबाणौ किमु दृशौ ।
खगौ वा गुच्छौ वा कनककलशौ वा किमु कुचौ
तडिद्वा तारा वा कनकलतिका वा किमबला ॥ ५५ ॥
नेदं मुखं मृगविमुक्तशशाङ्कबिम्बं नेमौ स्तनावमृतपूरितहेमकुम्भौ ।
नैवालकावलिरियं मदनास्त्रशाला नैवेदमक्षियुगलं निगलं हि यूनाम् ॥५६॥
ध्वान्तानां पटलं सुधांशुशकलं कोदण्डमिन्दीवरे ।
यन्त्रं कोकनदस्य कम्बुलतिके कुम्भा नभः स्सैकते ।

रम्भे काहलिके सरोजयुगलं संभूय सर्वं क्वचि-
त्पश्चेपुं भवदग्धमङ्कुरयते भावंगभैर्विभ्रमैः ॥ ५७ ॥
मनो मे नायातं कठिनकुचयोरन्तरगतं
तदुद्दर्पोध्वस्तं किमुत विरहाग्नौ निपतितम् ।
तरुण्या लावण्यामृतसरसि मग्नं किमथ वा
चरन्मारश्चोरः किमु समहरद्यौवनवने ॥ ५८ ॥
आस्तां मण्डलमैन्दवं वरतनोर्वक्त्रश्रियश्चेत्कथा
कोणे कुत्रचिदास्यतां कुवलयान्यक्ष्णोः प्रसङ्गो यदि ।
दूरे तिष्ठतु वल्लकीकलरवः प्रस्तावना चेद्गिरां
वार्ता चेदवलग्नदेशयशसां व्योम्नः प्रभायै नमः ॥ ५९ ॥
एवं वर्णयति कवौ तद्वाक्यामृतबोधिता सुदती ।
पश्चात्तन्मूखचन्द्रं दृष्ट्वा लज्जाभराद्विनता ॥ ६० ॥
यद्यहं लघुचित्तेन निर्गच्छामि तदन्तिकम् ।
स्वीकरोति न वा तस्य मनो न ज्ञायते मया ॥ ६१ ॥
इत्थं चेतसि संविचार्य विकला सा राजपुत्री यदा
त्यक्त्वा काण्डपटं तदा निपतिता शय्यातले मन्मथे ।
तूणाद्बाणततिं विकृष्य सृजति ज्ञात्वा स्वजीवात्ययं
रक्ष त्वं चतुराननेति वचनं श्रुत्वा कवीशोऽवदत् ॥ ६२ ॥
इन्दीवराक्षि तव तीक्ष्णकटाक्षबाणपातव्रणे द्विविधमौषधमेव मन्ये ।
एकं त्वदीयमधरामृतपानमन्यदुत्तुङ्गपीनकुचकुङ्कुमपङ्कलेपः ॥ ६३ ॥
तस्याङ्गीकरणं ज्ञात्वा राजपुत्री प्रमोदिता ।
उत्थाय शीघ्रादागत्य गाढालिङ्गनमातनोत् ॥ ६४ ॥
स्रस्ता नीवी न खलु सहसा नन्वियं मुक्तबन्धा
स्रस्तुं नैवेच्छति कुचपटीमात्मना सा विभिन्ना ।
दृष्ट वक्त्रं नमयति यतः स्वैरमुल्लोचनान्तं
व्रीडां तस्या विफलयति वै कोपि भावानुबन्धः ॥ ६५ ॥
आमग्ना किमपाङ्गवीक्षणमिषादानन्दवारां निधौ
कर्णालापपदेन किं कृतवती कर्णान्तरे गाहनम् ।
गाढाश्लेषवशादनङ्गविवशा चित्तं प्रविष्टा नु किं
तन्वी किं बहुना रसेन मिलिता याता किमेकात्मताम् ॥ ६६ ॥
मुखरवलयजालैर्मोदिताशेषगात्रैः पुलकमकुलसन्द्रैर्बोधितानङ्गतंत्रैः ।
चरमुरसि निमग्नस्फारवक्षोजकुम्भः सुखयति सुमुखीनां दोर्लताबन्धः ॥ ६७ ॥

'ईषन्मीलितलोचना श्लथसमस्ताङ्ग श्रमोद्रेकतो
निश्चेष्टा प्रथमं विमुक्तरशना सुव्यक्तकण्ठस्वना ।
प्रोद्यत्कामकला निजोरुनिलया निर्लज्जिता कामिनी
कान्ता कालवशादुपैति वशतां कान्तस्य कान्तेक्षणा ॥ ६८ ॥
मेघो वर्षति मीनकेतुविशिखानश्रं समुत्कम्पते
धत्ते मौक्तिकजालमिन्दुरयते तारल्यमिन्दीवरे ।
शङ्खश्चानुकरोति हन्त शनकैः पारावतप्रक्रियां
तारं भ्राम्यति चक्रवाकयुगलं चित्रं विधानं विधेः ॥ ६९ ॥
दायादाः शरदिन्दुकान्तिविशदाश्चन्द्रं परिष्कुर्वते
शङ्खस्याशयसंभवाङ्कयुगलं प्राप्नोति संकोचिताम् ।
नृत्यन्ति प्रतिपक्षवस्तुनिवहा मायागृहे तेजसां
केशान्ते गिरिघन्वनः समयते खेदं गभीरावटः ॥ ७० ॥
भ्रान्तिपथः परिणामात्रिदशाहारासत्तदीयसूतिकागेहात् ।
उच्चलति खं विहीन तद्गुणं विभ्रमति गिरियुगलं चित्रम् ॥ ७१ ॥
विलसत्यचिररुचाप्यमृतरुचा भाति घर्मबिन्दुरुचा ।
पयोमुचा प्रसवमुचा विमुचा किं च तारहारमुचा ॥ ७२ ॥
स्वच्छाङ्गी नवमार्जना विलसितेवोल्लासिता सात्मना
ज्योत्स्नापूरितपाण्डुराम्बरधरा रात्रिर्यथा शारदी ।
बिभ्राणा करपल्लवेन कबरीभारादिय दृश्यते
श्रीशृङ्गारसुधापयोधिसलिलादभ्युद्यतेवापरा ॥ ७३ ॥
दम्पत्योःशयनस्थयोः प्रणयतो जाते महाविग्रहे
वैमुख्यं समभूत्तदैव मदनावस्थां क्षणं योजितौ ।
नो दूती विरहे बली दहति तौ शय्या परिस्पन्दते
तत्राच्छादनमेव तावदुभयोः स्नेहं व्यधात्पुण्यतः ॥ ७४ ॥
उग्रग्राहमुदन्वतो जलमतिक्रामत्यनालम्बने
व्योम्नि भ्राम्यति दुर्गमं क्षितिभृतां मूर्धानमारोहति ।
व्यासं याति विषाकुलैरहितकुलैः पातालमेकाकिनी
कीर्तिस्ते मदनाभिरान कृतकं मन्ये भयं योषिताम् ॥ ७५ ॥
सुभ्रु त्वं कुपितेत्यपास्तमशनं त्यक्ता कथा योषितां
दूरादेव विसर्जिताः सुरभयः स्रग्गन्धधूपादयः ।
कोपं रागिणि मुञ्च मय्यवनते दृष्ट्वा प्रसीदाधुना
सत्यं त्वद्विरहाद्भवन्ति महिते सर्वा ममान्धा दिशः ॥ ७६ ॥
अंगमेतदिदमुन्नतद्विपश्रेणिशोणितविहारिणो हरेः ।
उल्लसत्तरुणवारणां प्रिया वल्लकीं त्यजति किं मतङ्गजः ॥ ७७ ॥
नानाराजकुमारकान्पृथुतरान्संहूय मन्मन्दिरे
बद्धे चारुतरे स्वयंवरगृहे चित्तानुवृत्त्या तव ।

त्वां दत्वा सुखवान्भवामि मनसा संचिंत्य सुस्थे मयि
त्वं मद्वंशकलङ्कमङ्करयसे किं वा करोम्यात्मजे ॥ ७८ ॥

इत्युक्ता मदनाभिरामनृपतिं तं प्रत्यूवाचात्मजा
स्वामिन् सर्वमिदं त्वयैव हि कृतं यत्कृत्रिमं तेऽधुना ।
चित्तक्लेशकरोऽभवन्मम पुनर्ज्ञातं कथं वा त्वया
बद्धः काण्डपटो घृतांशुकमभूत्पाणिग्रहेऽप्यावयोः ॥ ७९ ॥

इत्युक्तायां सुतायां नरपतिरवदत्पुत्रिकारुण्यबुद्ध्या
पित्रा संप्रन्नया तत्सकलमनुचितं संसहेत प्रवृत्तम् ।
सर्वां त्यक्त्वा कुबुद्धिं स्थिरतरहृदया भूः प्रदास्यामि पश्चा-
त्सद्वंशोत्थाय भूपालकतनयवरायेत्यभाषिष्ट साऽपि ॥ ८० ॥

देव त्वं श्रृणु चित्रनेत्ररसनाघ्राणश्रुतिस्पर्शना-
न्यासंस्तद्वशवर्तितानि नितरामेवं मदीयानि वै ।
कर्णे यच्छसि चेतनाविरहितं कार्यं मया चोदितं
श्रुत्वा तत्पृथुरोपतो नरपतिर्वेगादगात्तत्सभाम् ॥ ८१ ॥

स्थित्वासने भूपतिरित्युवाच स कोपपालं प्रति गच्छ बिल्हणम् ।
बद्ध्वा शिरश्छेदय शीघ्रमेनं त्वं गच्छ गच्छेत्यवदस्त्रिवारम् ॥ ८२ ॥

कोपेन शिक्षितुं शक्तो यः प्रसादेन रक्षितुम् ।
स एव राजा लोकस्य नेतरो वीतकल्मषः ॥ ८३ ॥

साधु देव त्वया प्रोक्तं तत्समस्तं करोम्यहम् ।
तथापि स्वामिभिः कार्या योग्यायोग्यविचारणा ॥ ८४ ॥

इतीरिते कोपपाले निग्राह्य प्राहिणोद्वम् ।
बध्द्वा त्वं बिल्हणं शीघ्रं छेदयेति शिरः पुनः ॥ ८५ ॥

अयि किमनिपं राजद्वारे समुन्नतकन्धरे
कुवलयदलस्निग्धे मुग्धे विमुच्य विलोचने ।
अमरतरुणीलीलावल्गद्विलोचनवागुरा-
वलयपतितो न व्यावृत्तिं प्रयास्यति बिल्हणः ॥ ८६ ॥

कोपपालश्च राज्ञा च चोदितस्त्वरयान्वितः ।
बध्द्वा श्मशानं गतवान् बिल्हणं मुदितं तदा ॥ ८७ ॥

गत्वा श्मशाननिलयं वरबिल्हणाख्य-
स्तत्रोपविश्य सकला दिश आविलोक्य ।
मन्दस्मितेन हसितं वचनं बभाषे
संछेदयाशु मम मस्तकमुद्धतासे ॥ ८८ ॥

" किं कारणं सुकविराज दरस्मितस्य
भीतिर्न किं तव भविष्यति " " भीः कथं वा ।

उत्फुल्लपद्मविलसद्वदनारविन्दा
देवी मदीयहृदये निवसत्यजस्रम् " ॥ ८९ ॥
शशं कुरङ्गं जलधेश्च पङ्कं कलङ्कमिन्दोः कवयो वदन्ति ।
वयं त्वमी जारवधूकठोर निरीक्षणोद्धट्टननीलिमानम् ॥ ९० ॥
तरुणतमालकोमलमलीमसमेतदयं कलयति
चन्द्रमाः किल कलङ्क इति ब्रुवते ।
तदनृतमेव निर्दयविधुंतुददन्तपदव्रणविवरोपरि
रन्ध्रमिदं तु विदंतु नाम ॥ ९१ ॥
कस्तूरीतिलकं फाले बाले मा कुरु मा कुरु ।
अद्य साम्यं भजामीति वृंहते शशलाञ्छनः ॥ ९२ ॥
शान्ते मन्मथसङ्गरे रणजितां सत्कारमातन्वती
वासोऽदाज्जघनस्य पीनकुचयोर्हारं श्रुतेः कुण्डलम् ।
बिम्बोष्ठस्य च वीटिकां वरतनोः पाण्यो रणत्कङ्कणे
पश्चाल्लम्बिनि केशपाशनिचये युक्तो हि बन्धक्रमः ॥ ९३ ॥
तिर्यक्पादतले प्रसार्य सरसा रज्जुं विकृष्यानता
कूपान्तर्निहितेक्षणा कुटिलदृक्कुम्भं निपूर्याञ्जसा ।
आलोलालकमन्तकुन्तलभरं पर्यायतृत्यत्कुचं
रज्ज्वाकर्षणमेव सा न कुरुते यूनां मनःकर्षणम् ॥ ९४ ॥
माषपेषणमिषेण मृगाक्षी किंचिदुच्चलितचारुनितम्बा ।
प्रोषिते प्रियतमे चिरकालाद्विस्मृतं सुरतमभ्यसतीव ॥ ९५ ॥
धम्मिल्लं दृढमाकलय्य तरलान्यूह्यालकानुल्लस-
द्दोर्मूलाद्विगलय्य भूषणानपि न्यस्तं तदात्वोचितम् ।
मद्वीक्षास्थगितस्तनं विचलितक्षामांबरं यच्च ते
सन्नाहः स्मरसङ्गराय पतति स्वान्तं सरोजाक्षि मे ॥ ९६ ॥
शनैः क्रीडायुद्धे शममुपगते शम्बररिपोः
प्रतिप्रस्थानाय प्रसभमुदितः काहल इव ।
कवाटक्रेङ्कारः करवलयनिक्वाणगुणितः
पुरन्ध्रीणामतन्मणिमयनिकेतादुदयते ॥ ९७ ॥
क्षीबन्ती मृगनाभिसौरभमिलद्वीठी रसच्चंचल-
त्ताटंका खदिरेण कुन्दरदना दन्तान्मुदा धावति ।
पश्यन्ती मुकुरेऽधरक्षतततीः किंचित्प्रकम्पस्तनी
पश्चादंसविलम्बमानकबरीभारा रणत्कङ्कणा ॥ ९८ ॥
बाले तवाधरसुधारसपानकाले चेतो मदीयमिह वाञ्छति शेषभावम् ।
आलिङ्गने तव विरोचनपात्रभावमाखण्डलत्वमखिलाङ्गनिरीक्षणेषु ॥ ९९ ॥
नेन्दुः सुधान्ता शिबिका न चाशो नान्तस्तदन्तमंकराङ्क एषः ।
नेदं नभस्तूपवनं मनोज्ञं तारा न चाम्रानुचराः शुभाङ्गाः ॥ १०० ॥

बिल्हणपञ्चाशत्प्रत्युत्तरम्

—अथवा—

नरेन्द्रतनयासंजल्पितम्

हेरम्बं प्रणिपत्य शारदतया ध्यात्वा सुतां ब्रह्मणः
स्तुत्वा वाक्पतिमाघमेव च कविं नारायणं वन्द्य च।
पश्चाच्छ्रीगुरुचक्रपाणिचरणद्वन्द्वप्रसादादहं
वक्ष्ये बिल्हणविप्रयोगवशतो या राजपुत्र्योक्तयः॥ १॥

श्रुत्वा नरेन्द्रतनया तु विभाविनीभिर्नीतं वधाय वधकैश्च कवीश्वरं तम्।
आगत्य तूर्णमहितैरिति वाक्यशल्यैः सा पूरितार्द्रहृदया भवने बभूव॥ २॥
श्रुत्वा वचांसि तनया नरनायकस्य ताभ्यः प्रचण्डपरितापकराणि कर्णे।
मोहं जगाम सहसा निपपात भूमौ निश्चेतना द्रुतसमग्रजरेव वल्ली॥ ३॥
दृष्ट्वा गतासुमिव गोप्यगृहप्रचारैराक्रन्दितं शशिकला निभृता स्थिता किम्।
ताभ्यः परेण विदितं च ततो नृपेण आगत्य तत्र तनयाविहितं चकार॥ ४॥
दृष्ट्वा नृपोऽप्यकुशलां तनयां स्वगेहे दत्त्वा धनं बहुविधं तदुपासकेभ्यः।
यद्याचयिष्यति वरं कनकादिवस्त्रं तदीयतां मम वचो न तु याचनीयम्॥५॥
मोहेन युक्ता विविधोपचारैर्नो भाषते नास्ति च नीरमन्नम्।
न स्नाति न क्रीडति सारिकाद्यैश्चित्ते स्मरन्ती सूकवेर्विलासान्॥ ६॥

अद्यापि तेन न विनाम्ब भुनज्मि भक्ष्यं न क्रीडयामि शुकसारिकयोः सखीभिः
कामानुरूपमनुरूपितविग्रहेण श्रीविल्हणेन सखि जीवितुमुत्सहेऽत्तम्॥ १॥
अद्यापि तं सखि सुरङ्गमुखारविन्दं सस्मेरलोचनयुगं सुविनीतवाचम्।
भ्रूविभ्रमेण जितकामधनुर्विलासं श्रीबिल्हणं निजगुरुं मनसा स्मरामि॥ २॥
अद्य द्विजं द्विजविनिर्जितकुंदपुष्पं पुष्पानुकारिमूखवासमपूर्वहासम्।
तं बिल्हणं नरस्मृते न परं पुमांसं चित्ते स्मरामि न यदामि न चाश्रयामि॥३॥
अद्यापि तस्य वचनामृतसिन्धुपूरैः संपूरितं श्रुतियुगं मनसा विचिन्त्य।
श्रोष्येऽद्य कस्य वचनं मधुरं परेषामिन्द्रादिकामबुधसोमधनाधिपानाम्॥४॥
अद्याधरं सखि निवेश्य मुखे तदीयं बिम्बानुकारि गुणतो न तु तुल्यवेषे।
संश्लिष्य मोहनविधौ विधिपूर्वकं च सुतं तदोरसि निजाङ्गमनुस्मरामि॥५॥
अद्यापि तेन शयने सखि संनिवेश्य वामं करं च मिथतो मम कन्धरायाम्।
आरोप्य गाढमधरं परिचूम्ब्य भावात्पुष्पादिचन्दनयुतं शयितं स्मरामि॥६॥

अद्यापि तेन विपरीतरते प्रयुक्ता जानामि नो रमण एष विधिः प्रकामम् ।
अत्यादराद्विवदती विधिवत्प्रयुक्तं नो कुर्वती च रुपितं मनसि स्मरामि ॥७॥
अद्यापि तेन रहसि प्रतिबोधिताहं किं मामवेक्ष्य वदनं पिहितं करोषि ।
भीरोऽधुना किमु विवासय गुह्यमङ्गं द्रक्ष्ये रवाविति वचो मनसा स्मरामि ॥८॥
अद्यापि तेन कितवेन गृहीतवस्त्रा शय्यानिवेशभवनं सखि नीयमाना ।
प्रेमार्द्रहृद्वचनानि मुहुः सृजन्ती चात्मानमप्रतिमलब्धरसं स्मरामि ॥९॥
अद्यापि मामवदतीं समवेक्ष्य कस्मात्प्रेमादरेण बहुचाटुपरंपरेण ।
आलम्ब्य पादयुगलं शिरसावलुण्ठ्य चास्माकमाद्यगमितप्रकृतिं स्मरामि ॥१०॥
अद्यापि तं सखि समाजगतं प्रपन्नं कामातुरं कनकभूषणभूषिताङ्गम् ।
कर्पूरपूररसचन्दनचर्चिताङ्गं व्रीडावशेन धृतमौनविधिं स्मरामि ॥११॥
अद्यापि तं मयि कृतागसि लोभनीयैर्वाक्यैर्विशेषसुरतक्रमसंप्रयुक्तैः ।
संतोष्यमाणमपि रोषभरेण वाक्यं किंचिन्मया प्रमदनं मनसा स्मरामि ॥१२॥
अद्याप्यमूनि वचनानि मुहुर्वितन्वन्संभोगकेलिसमये विनिवार्यमाणः ।
'हा' हेति'जीवि तव दास' 'प्रियेऽथ 'शीघ्रमालिगनं कुरु' बहूनि हृदि स्मरामि॥१३
अद्य प्रदोषसमये मधुमाधवर्तौ स्नात्वावलिप्य मसृणैश्च सुधूपिताङ्गः ।
नीत्वा सुगन्धकमुकं शुचिवस्त्रधारी मामाजगाम हसतस्तमहं स्मरामि ॥१४॥
अद्यापि तं करवरेण गृहीतबाहुर्मामादरेण सुहृदासममालिलिङ्ग ।
आनम्य वक्त्रकमलं द्विजवाससी मे पेपीयमानमधुमत्तमहं स्मरामि ॥१५॥
अद्यापि तेन जवने मदवैपरीत्याद्रेखा कृता बहुखरा करजैः सुतीव्रैः ।
तद्दर्शनाच्च दयितस्य मदोऽपि शान्तः सव्रीडितां सखिसमक्षमहं स्मरामि ॥१६॥
अद्यापि तस्य चरणं परिधौतमेकं कृत्वा परं विदधती स्वकरे स्मरार्ता ।
कम्पा प्रियेण विदिता बहुधा च भुक्ता तत्कामुकत्वमतुलं मनसा स्मरामि ॥१७॥
अद्यापि तत्कनकवर्णमुखाब्जभासं फुल्लेन्दुकुन्दशशलाञ्छनवत्सहासम् ।
तस्य स्मरामि रतिकर्मविधौ प्रियस्य गात्रं विचित्ररसविभ्रमणैकपात्रम् ॥१८॥
अद्यापि तस्य सरलाङ्गुलिपाणियुग्मं कर्पूरपूरमृगनाभिसुचन्दाभिसुचन्दनाढ्यम् ।
दत्त्वा मम स्तनयुगोपरि पूर्वमुच्चैस्तन्मर्दनादि परुषं मनसा स्मरामि ॥१९॥
अद्यापि तं भुजयुगार्पितकण्ठबन्धं वक्षःस्थलं मम पिधाय करद्वयेन ।
ईषद्विलङ्घितसलीलविलोचनान्तं पश्यामि तद्वदनमुन्मदनं पिबन्तम् ॥
अद्यापि तत्सपरितोषशशिप्रकाशमास्यं स्मरामि जलकेलिविवर्तनेषु ।
उद्धारमुद्धृतकराञ्जलिधौतमानमाभग्नपुण्ड्रनिचयं मनसा स्मरामि ॥२१॥
अद्यापि तं सुनिभृतक्रममापतन्तीं मां द्वारि वीक्ष्य कितवात्सहसैव सुप्तम् ।
स्पृष्ट्वा मया सपुलकं समबुध्यमानं व्युत्कुब्जिताङ्गसकरुं बहुशः स्मरामि ॥२२॥

अद्यापि तं स्मितमुखं सुरतान्तरेषु मत्पाणिनिर्दयगृहीतकुचं स्मरामि ।
गृहीतरश्रमजलाकुलपुरिताङ्गं श्वासोत्तरं स्मररसेन मुहुर्मणन्तम् ॥२३॥
अद्यापि तद्गुरुभयेन लघूत्तरां मामापृच्छ्य चैव बहुमानभयेन यान्तम् ।
उत्थाय पूरितदृशं बहु निःश्वसन्तं कामातुरं किमपि नम्रमुखं स्मरामि ॥२४॥
अद्यापि मे जघनदर्शनलालसेन क्रान्तं च तेन वसनाञ्चलमेकसुप्त्या ।
पूर्वोत्थितेन निगृहीतमथो करेण नूनं मयेति विदितं न वचः स्मरामि ॥२५॥
अद्यापि मां प्रथममेव गतां विरामं निर्भर्त्स्य हास्यवचनैर्बहुभिर्मुहुश्च ।
आलिङ्ग्य गाढमधरं परिचुम्ब्य मन्दं गुह्ये मम स्वनिहितैककरं स्मरामि ॥२६॥
अद्यापि तं विलुलितश्लथकेशभावाद्वासोविवर्तनवशाद्वहुदृष्टपृष्ठम् ।
शय्योत्थितं च विधुरं मुहुरङ्गमङ्गं पश्यामि दृष्टमधुरं अ बहु स्पृशन्तम् ॥२७॥
अद्यापि तं रहसि तत्क्षणसंप्रबुद्धं निद्रालसं नयनमर्दनदृष्टबाहुम् ।
जृम्भाविदीर्णवदनं च मया स्वदत्तं पेपीयमानसुजलं मनसा स्मरामि ॥२८॥
अद्यापि मां प्रथमसङ्गमजातलज्जां दृष्ट्वा निवेश्य शयने सुरतोपहारे ।
मन्दं यथा मम मुखक्रमुकादिदानात्प्राप्तागसं सुमनसं हृदये करोमि ॥२९॥
अद्यापि तं गतिपराजितपञ्चवक्त्रं धम्मिल्लभारजितमत्तमयूरपिच्छम् ।
चक्षुःश्रिया हसितकोकनदप्रवादं संचिन्तयामि जितशब्दगजेन्द्रकण्ठम् ॥३०॥
अद्यापि मे मदनमार्गणविह्वलायाश्चान्तर्मुखे द्विजपदं मुदस निधाय ।
अङ्गैरनङ्गविवशैर्मम गाढमङ्गमामर्द्य केलिशयने शयितं स्मरामि ॥३१॥
अद्यापि मामुपवने स्वसखीसमेतां श्रुत्वा गतां जलविहाररासद्वसन्ते ।
आगत्य पार्श्वमपि लोकभयान्मदङ्गसंदर्शनाय मृदुदत्तदृशं स्मरामि ॥३२॥
अद्यापि तं स्मरभरेण समुल्लसन्तं नश्यद्वलित्रयमुदञ्चितरोमराजिम् ।
पश्यामि वेल्लितभुजं विहिताङ्गभङ्गव्याजेन नाभिकुहरं मयि दर्शयन्तम् ॥३३॥
अद्यापि तानि सखि मिश्रितभाषणानि भ्रूविभ्रमेण नयनान्तविलोकितानि ।
लीलाविचित्रगमनानि शुचिस्मितानि तस्य स्मरामि हृदि मन्मथचेष्टितानि ॥३४॥
अद्यापि तं द्विजवरं मृगराजतुल्यं लोलद्वराङ्गदकरं शुभचन्दनाढ्यम् ।
सन्नागवल्लिदलपूरितवक्त्रपद्मं काषायवस्त्रपरिशोभिकटिं स्मरामि ॥३६ ॥
अद्यापि तस्य वचनानि हृदि स्फुरन्ति संभोगयाचनविधौ गदितान्यभीक्ष्णम् ।
कान्ते विलोलनयने शुभपूर्णबिम्बचन्द्रानने सफलयेति मामभिलाषम् ॥३६॥
अद्य स्मरामि सखि नीविविमोचनायानेन प्रकोष्ठनिहितो मम नाभिदेशे ।
ज्ञात्वा धृतोऽथ रभसेन मयाप्यनेन व्याकृष्य तत्र निहितो विषयो न वाण्या॥३७॥
अद्य स्मरामि तदनु द्विजबिल्हणेन संश्लिष्य गाढमुरसा शयने निवेश्य ।
पीत्वाधरं तदनु तद्धृदयस्थितं स्वमात्मानमस्य रुचिरं गुरुतां श्रयन्तम् ॥३८॥

अद्यानवद्यवचनेन कृतापराधां मां तोषयन्तमतिदीनमुखं स्मरामि ।
दष्टाधरे रदकृतं पदमङ्कयाथं सलोहितान्तनयनं वचनेन मौनम् ॥३९॥
अद्याम्रपल्लवकराङ्गुलिभिर्ममोष्ठमारुध्य निर्दयतरं दिवसस्य भागे।
सक्रोधितानमवेक्ष्य सखीमुखेन पश्चात्प्रमत्तकरणं समयं स्मरावि ॥४०॥
श्रीमन्मृगेन्द्रतनुमध्यकृतं वरास्यं सर्वाङ्गदत्तसकलाभरणं सलीलम्।
विस्तीर्णवक्त्रकमलं सरलाङ्घ्रिबाहुं श्रीबिल्हणं द्विजवरं सततं स्मरामि ॥४१॥
अद्यापि तेन कविना स्वजने प्रयुक्तां मां मोहनेन रमयेति विशालनेत्राम्।
श्रुत्वा तदेव वचनं सुविचार्य चित्ते कामातुरस्य न भयं समयं स्मरामि ॥४२॥

एवंविधानि वचनानि समुत्सृजन्ती पृष्टा जनेन गुरुणा किमिदं ब्रवीषि ।
सत्यं वदामि न परं नरमुत्सहेऽहं श्रीबिल्हणाद् द्विजवरादिह जन्मतोऽपि ॥१॥
तेनोक्तमेव नरनायकनायकेन वार्ताविशेषविहितं कविविप्रगीतम्।
जानीहि चास्य वधकारणमत्र पुत्रि राज्ञस्तदेव विदितं जनतावचोभिः ॥२॥
तेनोक्तमेव कृतिवाक्यविदा निशम्य मोहं जगाम सहसैव निमील्य नेत्रे।
मोहादनुप्रवदतीमहमग्निवेशं संसाधयामि वचनं विदितं नृपेण ॥३॥
निवार्यमाणा विविधप्रकारैर्न किंचिदन्यद्वचनं बभाषे ।
वसुप्रवेशादथ शस्त्रघाताद्विषाशनान्मे मरणं ध्रुवं स्यात् ॥ ४॥
नृपेण तस्या वचनं सुनिश्चितं विचार्य चित्ते बहुभिर्विमृश्य ।
अभूदिदं यद्भवितव्यमन्यथा भवेत्कथं विप्रवधोऽतिदुःसहः ॥५॥
अथ नरपतिवर्यो विप्रवर्यं विमुक्त्वा वधकरणसुनीडाद्राजगेहे निवेश्य ।
बहुधनवसनाद्यैर्भूषितां भूषणार्हां सममनुचरवर्गैः प्राददत्तां द्विजाय ॥६॥
काश्मीरकस्तदनु तां नरराजपुत्रीं नीत्वा स्ववेश्म गजपतिरथाश्वयुक्तम्।
मृत्युं गतोऽपि परिपूर्णमहाभिलाषस्तुष्टे विधौ न भवतीह किमत्र पुंसाम् ॥७॥

प्राग्वाटान्वयभूषणं बहुगुणः श्रीपद्मसिंहोऽभव-
त्तत्पुत्रः किल भूतलेऽस्ति चतुरः वीरमन्त्रीश्वरः ।
तस्यैतत्स्पृहया चकार रसिकं सत्कामिनीभूवरः
श्रीबद्वूहलपुरे नरेन्द्रतनयासंजल्पितं नामतः ॥१॥

॥ इति श्रीभूवरवीश्वरकृतं श्रीबिल्हणपञ्चाशत्प्रत्युत्तरं नरेन्द्रतनयासंजल्पितं नाम काव्यं समाप्तिमगमत् ॥

भूखस्मृतीन्दु (१६०१) संयुक्ते सिद्धार्थीवत्सरे शुचौ ।
भूपजाजल्पितं काव्यमलिखद्भैरवः शुभम् ॥

परिशिष्ट ४

पाठान्तरेषु दृष्टानि अधिकानि पद्यानि

——१२७/१८७५५६६ मिते पुस्तके [काश्मीरीयपाठे]

ॐ स्वस्ति श्रीप्रमथपतयेनमः। श्री श्रीपतये नमः।

सर्वस्वं गृहवर्ति कुन्तलपतिर्गृह्णातु तन्मे पुन—
भाण्डागारमखण्डमेव हृदये जागर्ति सारस्वतम्।
रे क्षुद्रास्त्यजत प्रमोदमचिरादेष्यन्ति मन्मन्दिरं
हेलान्दोलितकर्णतालकरटीस्कन्धाधिरूढाः श्रियः॥ १॥

अथि किमनिशं राजद्वारे समुद्धरकन्धरे
कुवलयदलस्निग्धे मुग्धे विमुञ्चसि लोचने।
अमररमणीलीलावल्गद्विलोचनवागुरा—
विषयपतितो न व्यावृत्तिं करिष्यति बिल्हणः॥ २

अद्यापि तां सुरतलब्धयशःपताकां लम्बालकां विरहपाण्डुरगण्डभित्तिम्।
सुप्तां विलोलनयनां क्षणदृष्टनष्टां विद्यां प्रमादगुणितामिव संस्मरामि॥ ३
अद्यापि तद्विकसिताम्बुजमध्यगौरं गोरोचनातिलकमण्डितमध्यदेशम्।
ईषन्निमीलितविघूर्णितदृष्टिपातं कान्तामुखं पथि मया सह गच्छतीव॥ ४
अद्यापि तां कुटिलकोमलकालकेशीमुन्निद्रतामरसपत्रविशालनेत्राम्।
उत्तुङ्गपीवरकठोरपयोधराग्रां ध्यायामि चेतसि महोन्नतसन्नितम्बाम्॥ ५
अद्यापि तद्विकचकुन्दसमानदन्तं तिर्यग्विवर्तितविलोलविलोचनान्तम्।
तस्या मुखं न हि मनागपि विस्मरामि चित्ते कृतज्ञ इव हन्तपरोपकारम्॥ ६
अद्यापि तत्सरलमञ्जुलतुङ्गनासं किंचित्स्मितोल्लसितपाण्डुरगण्डदेशम्।
पश्यामि पूर्णशरदिन्दुसमानकान्ति कान्तामुखं विकचपङ्कजपत्रनेत्रम्॥ ७
अद्यापि तन्मदनकार्मुकभङ्गुरभ्रु दन्तद्युतिप्रकरकर्बुरिताधरोष्ठम्।
कर्णान्तसक्तविपुलोज्ज्वलकज्जनेत्र तस्याः पुनः पुनरपीह मुखं स्मरामि॥ ८

अद्यापि तां रतविवर्तितकन्धराग्रां न्यस्तैकपाणिकमलां च नितम्बबिम्बे।
वामाङ्गपार्श्वचलदुज्ज्वलकेशपाशां पश्यामि तां प्रति दृशं बहुशःक्षिपन्तीम् ९

अद्यापि मामवगणय्य कृतापराधमापादमूलपतितं सहसा चलन्तीम्।
वस्त्राञ्चलं मम करान्निजमाक्षिपन्तीं मामेति रोषपरुषं रुदतीं स्मरामि॥ १०

अद्यापि तल्ललिततारकमीक्षिताक्षमास्यं स्मरामि सुतरां सुरतावसाने।
तत्कालनिःश्वसितनिह्नुतचन्द्रकान्ति स्वेदोदबिन्दुपरिदन्तुरितं प्रियायाः ॥११॥
अद्यापि तां मयि कृतागसि धृष्टभावात्संभाषयत्यपि मुहुर्निगृहीतवाचम्।
अन्तर्निरुद्धगुरुमन्युजबाष्पकण्ठं निःश्वासशुष्यदधरं रुदतीं स्मरामि ॥१२
अद्यापि तां सुकमनीयनितम्बवस्त्रां पश्यामि साध्वसरसाकुलविह्वलाङ्गीम्।
एकेन गुह्यनिहितेन करेण पाणिमन्येन नाभिकुहरादवतीं मदीयम् ॥१३
अद्यापि तां सुरभिदुर्धरगन्धलोभाद्धाधन्तमास्यकमलं प्रति चञ्चरीकम्।
किंचिल्लसच्चलितकुञ्चितचारुनेत्रां पश्यामि केलिकमलेन निवारयन्तीम् ॥१४
अद्यापि तामिह ततश्च पुरश्च पश्चादन्तर्बहिः पुरत एव परिभ्रमन्तीम्।
पश्यामि फुल्लकनकाम्बुजसंनिभेन वक्त्रेण तिर्यगनिवर्तितलोचनेन ॥ १५
अद्यापि तामतिविशालनितम्बबिम्बां नम्भीरनाभिकुहरां तनुमध्यभागाम्।
अम्लानकोमलमृणालसमानबाहुं लीलालसाञ्चितगतिं मनसा स्मरामि ॥१६
अद्यापि तानि मम चेतसि विस्फुरन्ति कर्णान्तसंगतिकटाक्षनिरीक्षितानि।
तस्याः स्मरज्वरकराणि मदालसानि लीलाविलासचटुलानि विलोचनानि॥१।
अद्यापि तत्तरलतारतराक्षमास्यमालिप्तचन्दनरसाहितपाण्डुकान्ति।
कस्तूरिकाकुलितपत्रलताभिरामं गल्लस्थलं हृदि मुहुः स्थिरयामि तस्याः ॥१
अद्यापि तत्कुचयुगग्रहणेन गाढं दन्तैर्मया दशनवाससि खण्ड्यमाने।
तस्या मनानगलसलोचनमीक्षमाणं सीत्कारगर्भमसकृद्वदनं स्मरामि ॥१९
अद्यापि तानि हृदये मम विस्फुरन्ति बिम्बोष्ठप्रष्ठकरकीर्णसुनिष्कृतानि।
पीयूषपूरमधुराणि बहूतराणि वाक्यानि मन्मथकराणि च वल्लभायाः ॥२०
अद्यापि तां कनकपत्रसनाथकर्णामुत्तङ्गकर्कशकुचार्पितहारहाराम्।
काञ्चीनियन्त्रितविशालनितम्बबिम्बामुद्दामनूपुररणच्चरणां स्मरामि ॥२१
अद्यापि तां भुजलतार्पितकण्ठपाशां वक्षःस्थलं मम विधाय पयोधराभ्याम्।
ईषन्निमीलितसुलोलविलोचनान्तां पश्यामि मद्वदनमुन्मदनं पिबन्तीम् ॥२२
अद्यापि तानि परिवर्तितकन्धराणि चञ्चत्कुचग्रथितकञ्चुकबन्धनानि।
तस्याः सुपल्लवमृदूज्ज्वलकुन्तलानि चित्ते स्फुरन्ति मम चित्रविलोकितानि॥
अद्यापि तत्सपरिवेशशशिप्रकाशमास्यं स्मरामि जडगात्रविवर्तनेन।
उद्वेलपल्लवकराङ्गुलिजालगुम्फदोःकन्दलीयुगुलमंडलितं प्रियायाः ॥२४
अद्यापि तामनुनयत्यपि मय्यसक्तं व्यावृत्य केलिशयने शयितां वराङ्गीम्।
निद्राकुलामिव कलासु सुखीभवन्तीं प्रातर्मदंसनिहितं ककुदं स्मरामि ॥ २५
अद्यापि तां स्मितमुखीं पुरुषायितेषु लम्बालकाकुलकपोलतलां स्मरामि।
आन्दोलनश्रमजलाकुलविह्वलाङ्गीं श्वासानिलातिसुरभीकृतकेलिगेहाम् ॥२६

अद्यापि तां रहसि दर्पणमीक्षमाणां संक्रान्तमत्प्रतिनिभं मयि पृष्ठलीने।
पश्यामि वेपथुमतीं च ससंभ्रमां च लज्जाकुलां समदनां च सविभ्रमां च॥।

अद्यापि तां मयि समीपकवाटलीने मन्मार्गमुक्तदशमाननदत्तहस्ताम्।
मद्गोत्रलिङ्गितपदं मृदुकाकलीभिः किंचिच्च गातुमनसं मनसा स्मरामि ॥२

अद्यापि तां मुखगतैररुणैः कराग्रैरापृच्छ्यमानमपि मां न विभाषयन्तीम्।
तद्बाष्पपूरितदृशं बहु निःश्वसतीं चिन्ताकुलां किमपि नम्रमुखीं स्मरामि॥२९

अद्यापि मे वरातनोर्मधुराणि तस्या यान्यर्थवन्ति न च यानि निरर्थकानि।
निद्रानिमीलितदृशो मदमन्थराया्यस्तान्यक्षराणि हृदये किमपि ध्वनन्ति ॥३

अद्यापि तत्सुरतकेलिविमर्दखेदसंजातघर्मकणविस्फुरितं प्रियायाः।
आपाण्डुरं तरलतारनिमीलिताक्षं वक्त्रं स्मरामि परिपूर्णनिशाकराभम् ॥३१

अद्यापि तां मममनःपरितापशान्त्यै चक्षुर्विशुद्धतटिनीमलसालसाङ्गीम्।
श्रीखण्डखण्डखचिताचितगात्रयष्टिं तन्वीं सदा हृदयहर्षनिधिं स्मरामि ॥३२

अद्यापि तां निभृतवक्त्रकमापतन्तं मां द्वारि वीक्ष्य सहसैव मिषेण सुप्ताम्।
मन्दं मयि स्पृशति कण्टकिताङ्गयष्टिमुत्फुल्लगल्लफलकां बहुशः स्मरामि ॥३३

अद्यापि तां चिरगुते मयि पादचारैर्यातां समं स्वभवने परिवर्तमानाम्।
ऊर्ध्वस्थितां किमपि संचलितां निषण्णां निःश्वासमाश्रितवतीमधिकं स्मरामि

—१८८४८७ (४३६) मिते पुस्तके—(यत्र काश्मीरीयमागरीपाठौ संगृहीतौ। तथा च कानिचिदधिकान्यपि पद्यानि लभ्यन्ते। तानि यथा—)

अद्यापि तामलसमीलितसाचिनेत्रां लोलद्भुजावलयझंकृतिशब्दहस्ताम्।
चञ्चत्कठोरकुचमुन्नमितभ्रु कर्णे कण्डूयनं विपधतीं हृदि चिन्तयामि ॥ १

अद्यापि तामुरसिजद्वयमुन्नमय्य श्लथ्यद्दुलिन्त्रितयलक्षितरोमराजि।
ध्यायामि चालितभुजां विहिताङ्गभङ्गव्याजेन नाभिकुहरं मम दर्शयन्तीम् ॥२

अद्यापि तानि मृदुसारसुभाषितानि तिर्यग्विवृत्य नयनान्तनिरीक्षणानि।
लीलालसाञ्जितगतानि शुचिस्मितानि तस्याः स्मरामि हृदि विभ्रमचेतनानि ॥

अद्यापि तज्जघनदर्शनलालसाङ्गीं कृष्टं मयातिवसनाञ्चलमेकपार्श्वात्।
पूर्वोत्थितां मम रते बहुशः क्षिपन्तीं मन्दाक्षसंकुचितसर्वतनुं स्मरामि ॥४

अद्यापि तां प्रथममेव गतां विरामं निर्भरस्यं रोषवचनैः परुषैर्मुहुर्माम्।
आन्दोलितोद्धतनितम्बसहायवृत्या संचिन्तयामि रतये रुदतीमभीक्ष्णम् ॥५

अद्यापि तां विलुलितांशुककेशपाशां किंचित्समुन्मुषितघूर्णिततजिह्मनेत्राम्।
सुप्तोत्थितां विदधतीं मुहुरङ्गभङ्गं पश्यामि चारुमधुरं बहुशः स्पृशन्तीम् ॥६

अद्यापि तां कटितटार्पितवामपाणिमाकुञ्चितैकचरणाग्रनिरुद्धभूमिम् ।
स्तम्भावलम्बितभुजां पथि मा व्रजन्तं पश्यामि बन्धुरितकन्धरमीक्षमाणाम् ॥७
अद्यापि तां सुवदनां वलभीनिषण्णां संदेहसंश्रितमुखे मयि दृष्टिमार्गे ।
नर्मोत्तरं प्रियसखीषु कृतस्मितासु श्रुत्वा विलक्ष्य हसितां हृदि चिन्तयामि
अद्यापि तामनुनयत्यपि चाटुपूर्वं कोपात्पराकृतमुखीं मयि सापराधे ।
अंसंगते प्रसभमत्पुलकाङ्गयष्टिं मामेति निःस्पृहवचो ब्रुवतीं स्मरामि ॥९
अद्यापि तां गतिनिराकृतराजहंसीं धम्मिल्लनिर्जितमयूरकलापभाराम् ।
मंक्षु प्रियां हसितमत्तचकोरनेत्रां संचिन्तयामि कलकण्ठसमानकण्ठीम् ॥१०
अद्यापि तां मदनमन्दिरवैजयन्तीमन्तर्यखे मदधरोष्ठदलं विधाय ।
अङ्गैरनङ्गविकलैर्मम गाढमङ्गमालिङ्ग्य केलिशयने शयिता स्मरामि ॥११
अद्यापि तां समुपगम्य मया सखीभिः कोऽयं वदेत्यभिहितां बहुशो मृगाक्षीम् ।
मौनं न वेद्मि इति सस्मितमुल्लपन्तीमुत्पन्नकम्पपुलकाकुलितां स्मरामि ॥१२
अद्यापि तां प्रथमसंगमजातलज्जां नीविं स्पृशत्यपि करे मम मन्दमन्दम् ।
फूत्कारकम्पितशिखातरलं प्रदीपं कर्णोत्पलेन विजिघांसुमहं स्मरामि ॥१३
अद्यापि तामुषसि तत्क्षणविप्रबुद्धां निद्रालसां हृदि वहामि कृताङ्गभङ्गाम् ।
जृम्भाविदीर्घमुखमारुतगन्धलुब्धमुग्धभ्रमद्भ्रमरविभ्रमलोलनेत्राम् ॥१४
अद्यापि तिष्ठति दृशोरिदमुत्तरीयं धर्तुं पुनः स्तनतटात्पतितं प्रवृत्ता ।
वाचं निशम्य नियतं नियतं ममेति किंचित्तदा यदकरोत्स्मितमायताक्षी ॥१५

—अन्तेऽप्यधिकम्—

× × × × ×

भवत्कृते खञ्जनमञ्जलाक्षि शिरो मदीयं यदि याति यातु ।
दशाननेनापि दशाननानि नीतानि नाशं जनकात्मजार्थम् ॥

प्रासादे सा पथि पथि च सा पृष्ठतः सा पुरः सा
पर्यङ्के सा दिशि दिशि च सा तद्वियोगातुरस्य ।
देहान्तः सा बहिरपि च सा नास्ति दृश्यं द्वितीयं
सा सा सा सा त्रिभुवनगता तन्मयं विश्वमेतत् ॥ २

संगमविरहवितर्के वरमिह विरहो न संगमस्तस्याः ।
संगे सैव तथैका त्रिभुवनमपि तन्मयं विरहे ॥ ३

मम यदि सुकृतं स्यात्पूर्वजन्मार्जितं वै यदि सकलसुराणामर्चनं वास्ति किंचित् ।
यजनहवनवेदाध्यापनं चेन्मम स्यात्तदिह शशिकला मे प्राणनाथास्तु जाया ॥४

॥ इतिश्रीबिल्हणकविरचिता चौरपञ्चाशिका समाप्ता ॥

॥ इति लीलाचोरपचाशति युवतीमोहनभोजराजसंवादे शृंगारकाव्यः समाप्तः ॥

—दाक्षिणात्य पाठे ५० श्लोकानन्तरं दृष्टानि पद्यानि —

पञ्चत्वं तनुरेतु भूतनिवहः स्वांशैर्विलन्तुं ध्रुवं
धातस्त्वां प्रणिपत्य नम्रशिरसा याचे निबद्धाञ्जलिः ।
तद्वा दीर्घवयस्तदीयमुकुरज्योतिस्तदीयालये
व्योम्नि व्योमि तदीयपतदीयवर्त्मनि धरा तत्तालवृन्तानिलः ॥१

चरणनवसरोजे चचरीकः प्रियाया
जघनपुलिनदेशे जायते राजहंसः ।
स्तनशिखरिणि केकी वक्त्रचन्द्रे चकोर–
श्चिकुरभरपयोधौ चातको मानसं मे ॥२

नारायणं त्रिनयनं नलिनासनं च नाथं यथेष्टमभिगच्छतु जीवलोकः ।
गात्रं जगन्त्रितयमोहनमङ्गनायाः कूलंकषस्तनभरं कुलदैवतं नः ॥३

अथ चोरकवेर्विपद्यहीनमिह निव्यथते सुताम् ।
हृदयं मनुसीदता सुतामिव राजेति जनैर्निवेदितः ॥१

तवाङ्गजा तद्विरहाग्निमक्षमा विसोढुमाराज्ज्वलदग्निमण्डले ।
प्रवेष्टुमास्ते सहते न संगतिर्ममास्तु भूमौ दिवि वेति निश्चिता ॥२

इति निशम्य च भूपतिरेतयोर्हृदयमीक्ष्य परस्परसंगतम् ।
शमितकोपमतिः कविशेखर पुनरपि स्वयमानयदालयम् ॥३

ततस्तस्मै राज्ञो महितमुरजोरुसुभगां ।
विभज्य प्रोत्तुङ्गद्विपरथहयसंकीर्णविभवाम् ।
महीं च प्रायच्छत्समुदवहदमेयप्रतिनिधिं
स चैनां कंदर्पोऽपर इव लावण्यसुभगः ॥ ४

राजमौलिमणिना नलिना सा कीर्तिमण्डलपयोनिधिना च ।
दत्तया वसुधया सुतया च श्रीपतिः सुखमवाप कवीन्द्रः ॥५

इतीव संभावनताद्रिमौलिः किमुज्जृम्भते मकरन्दबाष्पैः ।
धरित्रिपुष्पाञ्जलिरेष तुभ्यं सुता मदीया तव पालनीया ॥६

भट्टिर्नष्टो भारवीयोऽपि नष्टो भिक्षुर्नष्टो भीमसेनोऽपि नष्टः ।
भुकुण्डोऽहं भुपतिस्त्वं हि राजन् भ भापङ्क्तावन्तकः संनिविष्टः ॥७

—– ॥ इत्युत्तरपञ्चाशः समाप्तः ॥––

Some Noteworthy Publications

POONA ORIENTAL SERIES

No.		Rs. Ps.
1	भगवद्गीता शांकरभाष्यसहिता—गोखले	7–50
2	शंकराचार्यविरचित प्रकरण ग्रंथ—भागवत	12–50
9	Sāṁkhyakārikā—Mainkar	12–50
10	Tattva-Kaumudī—Ganganath Jha	14–00
12	Lectures on igveda—Ghate	8–50
14	Vedāntasāra—Hiriyanna	5–00
17	Tarkabhāṣā Text, Tran.—Jha	6–00
23	Manual of Pali—C. V. Joshi	5–50
39	Ganganath Jha Commn. Volume	30–00
48	कादंबरी-मूलमात्र—P. L. Vaidya	15–00
49	काव्यप्रकाश I, II, III, X with tran.—Sharma	14–00
53	Ancient Karnatak—Saletore	12–50
54	भासनाटकचक्र—Deodhar	16–00
	स्वप्नवासवदत्त, चारुदत्त, प्रतिज्ञायौगंधरायण with notes, Tran.—Deodhar : Rs. 4–each	12–00
74	Ancient India 2 Vols.—Aiyangar	30–00
75	P. V. Kane Commn. Volume	30–00
78	Chāndogya Upaniṣad Tran.—Jha	8–00
91	Kṣemendra Studies—Suryakant	12–50
92	Dhvanyāloka Tarn.—Krishnamurty	12–50
93	P. K. Gode Commn. Volume	65–00
94	पंचरात्र of भास with Tran.—Deodhar	3–75
95 to 98	मध्यमव्यायोग, दूतवाक्य, दूतघटोत्कच, कर्णभार with Tran. Rs. 2–50 each	10–00
100	Amaruśataka with tran.—Deodhar	6–25
48	Kādambarī Kathāmukha with Notes, Tran.—	7–25
36	Rāṣṭrakūṭas and Their Times—Altekar	18–00